

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ
МОВИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему **ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКОЇ
ТА ВІЙСЬКОВО-ПОВІТРЯНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0359-ап-з
спеціалізації 035.041 Германські мови та
літератури (переклад включно)
перша - англійська
освітньо-професійної програми
Переклад (англійський)
Петушкова Анастасія Володимирівна

Керівник к.ф.н., Погонець В. В.

Рецензент д.ф.н., проф. Зацний Ю.А.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНОЇ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКОЇ ТА ВІЙСЬКОВО-ПОВІТРЯНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	7
1.1 Поняття термінологічної лексики, її функції та класифікація	7
1.2 Особливості дослідження англomовних термінів військово-морської та військово-повітряної термінології та їх класифікація.....	17
1.3 Особливості функціонування термінів в англomовному військовому дискурсі та специфіка перекладу.....	23
РОЗДІЛ 2 СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКОЇ ТА ВІЙСЬКОВО-ПОВІТРЯНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ	29
2.1 Предметно-семантична класифікація англійських військово-морських та військово-повітряних терміносистеми.....	29
2.1.1 Терміни на позначення людських ресурсів та їх формування.....	29
2.1.2 Терміни на позначення матеріально-технічного забезпечення військ.....	33
2.1.3 Терміни на позначення військових і бойових дій, способів і прийомів ведення бою.....	35
2.1.4 Терміни на позначення наказів.....	38
2.2 Аналіз англійських військово-морських та військово-повітряних термінів за складом компонентів та способи їх перекладу.....	40
2.3 Відтворення англійської військово-морської та військово-повітряної термінології в українському перекладі.....	45
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58
ДОДАТОК А	67

ВСТУП

Переклад як один з видів мовної діяльності являє собою процес адекватної і повноцінної передачі думок, висловлених однією мовою, засобами іншої мови. Адекватний і повноцінний переклад обумовлює правильну, точну і повну передачу особливостей і змісту оригіналу і його мовної форми з урахуванням всіх особливостей структури, стилю, лексики та граматики.

З точки зору функціональної та комунікативної направленості прийнято розрізняти три види перекладу: художній, суспільно-політичний і спеціальний.

Військовий переклад є один з видів спеціального перекладу з яскраво вираженою військовою комунікативною функцією. Відмінною рисою військового перекладу є велика термінологічність і гранично точне, чітке викладення матеріалу при відносній відсутності емоціональних виразних засобів.

Практична діяльність військового перекладача – референта вимагає спеціальної підготовки, навичок і умінь різноманітна. Вона охоплює всі види та способи перекладу: від письмового перекладу статутів і документів до усного перекладу при радіообміні, не виключаючи і двосторонній переклад при розмові на військові теми, і синхронний переклад, і роботу з військовою кореспонденцією, анотування і реферування військових, військово-технічних і військово – політичних текстів. Тому вимоги, що пред'являються до військового перекладача – референту зумовлені специфікою роботи, виключно високі.

До військових матеріалів з якими доводиться мати справу перекладачеві – референту, зазвичай відносять військово – художні матеріали, військово – публіцистичні та військово – політичні матеріали, військово – наукові та військово – технічні матеріали, акти військового

управління (різні військові документи). До, власне, військових матеріалів прийнято відносити науково – технічні матеріали та акти управління, пов'язані з життям і діяльністю військ та військових установ збройних сил. Військово – художня література, військова публіцистика та військово-політичні матеріали є військовими лише за своєю цілеспрямованості і тематиці і в основному мають риси, які взагалі властиві всім суспільно-політичним, публіцистичним і художнім текстам.

У військовому перекладі дуже велике значення має точність перекладу, так як перекладений матеріал може служити основою для прийняття важливих рішень, проведення військових операцій і т. д. Тому адекватність перекладу військових матеріалів передбачає не тільки точну передачу змісту матеріалу, але і більш ретельну передачу його структурної форми, порядку частин і розташування матеріалу, послідовності викладу і ряд інших факторів, які можуть здаватися непотрібними, формальними, але мають велике значення для військового фахівця. Наприклад, в бойових документах порядок пунктів і підпунктів, їх позначення (арабськими цифрами та літерами латинського алфавіту), точність передачі дат і часу, координат, географічних назв, нумерація та найменування частин і підрозділів та інші дані.

Актуальність роботи полягає в необхідності ґрунтовного системного підходу до аналізу перекладу одиниць військової термінології в сучасному військовому дискурсі.

Наукова новизна полягає у спробі власного дослідження особливостей перекладу англомовної військово-морської та військово-повітряної термінології.

Об'єктом дослідження є англомовні військові документи та видання, військово-політичні матеріали.

Предметом вивчення є особливості військового перекладу військово – морської та військово-повітряної термінології, схожості та відмінності з художнім перекладом.

Метою роботи є дослідження англomовної військової термінології, а саме військово – морської та військово - повітряної галузі, а також способів та прийомів перекладу військової термінології.

Для дослідження поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- 1) дати визначення поняттю «термін» та «військовий термін»;
- 2) проаналізувати підходи до класифікацій та здійснити класифікацію військово-морських та військово-повітряних термінологій;
- 3) з'ясувати особливості функціонування термінів в англomовному військовому дискурсі та специфіки їх перекладу;
- 4) встановити структурно-семантичні характеристики військово-морських та військово-повітряних термінологій та специфіки перекладу;
- 5) виявити особливості відтворення англійської військово-морської та військово-повітряної термінології в українському перекладі.

Матеріалом дослідження стали 320 одиниць перекладу з англomовних мілітарних та цивільних виданнях, які мають специфічні терміни, відповідні до теми дослідження.

Методи дослідження. Дослідження здійснювалось на основі методів словникових дефініцій, контекстуальний метод, метод функціонального аналізу.

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання його результатів під час перекладу військової англomовної літератури на українську мову.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, додатку та списку використаних джерел.

У вступі подано загальні відомості про дане дослідження, починаючи від умотивування теми, мети, завдань, актуальності дослідження, визначення об'єкту, предмету та структурування роботи.

У першому розділі подаються загальні відомості про термінологію як наукову дисципліну, особлива увага приділяється визначенню поняття

«термін», розглянуто питання класифікації та словотвору термінів.

Другий розділ містить власний аналіз термінологічних одиниць сучасної англійської мови з термінами, притаманними для військово-повітряного та військово-морського дискурсу.

У висновках подано узагальнені результати проведеної роботи. Додаток містить добірку військово-морських та військово-повітряних термінів зі способами їх перекладу.

Загальна кількість сторінок 66, кількість використаних джерел 100.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНОЇ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКОЇ ТА ВІЙСЬКОВО-ПОВІТРЯНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

1.1 Поняття термінологічної лексики, її функції та класифікація

Терміни є пластом спеціальної лексики. Це твердження можна підтвердити словами О. О. Реформатського про те, що термінами є «слова спеціальні, обмежені своїм особливим призначенням; слова, які є однозначними як точний вираз понять і називання речей» [Реформаторський 2015, с. 61]. Термін є результатом когнітивної діяльності людини, одним із компонентів соціальної пам'яті, важливим чинником професійної комунікації.

Термінологічна лексика – самостійний пласт лексики загальнолітературної мови. Терміни є складовими загальної лексичної системи сучасної англійської літературної мови, в яку вони входять в складі конкретної терміносистеми. Терміни функціонують в підсистемі загальнолітературної мови – мови науки і техніки [Лейчик 2010, с. 58].

Сукупність термінів, які використовуються в тій чи іншій сфері знання, називаються термінологією, а науку, що вивчає термінологію, прийнято називати термінознавством. Термінологія відображає все нове, що відбувається в різних сферах науки і техніки, і є найбільш живою частиною словникового складу мови, яка постійно розвивається та оновлюється. У зв'язку з цим можна припустити, що в сфері термінологічного словотвору розкриті новітні тенденції в словотворенні взагалі.

У сучасних умовах на проблему функціонування термінології в різних текстах спрямовано підвищену увагу лінгвістів. Це пов'язано з бурхливим

зростанням науково-технічних знань, а саме більше 90 відсотків слів у багатьох сучасних мовах є термінами. При цьому, як зазначає С. В. Гриньов-Гриневич, зростання числа спеціальної лексики значно перевершує зростання загальноновживаної лексики. Більш того, багато термінів мають можливість проникати до складу загальноновживаної лексики і ставати загальною лексикою мови [Гриньов-Гриневич 2008, с. 5].

Згідно етимологічного аналізу, слово «термін» утворено від латинського кореня *-ter* зі значенням «переступати, досягати мети, яка по той бік». Слово «термін» позначало наглядча порогу, священної ділянки, вартового всього, що в межах охоронного кордону, кордону культури. В цьому значенні це «термін» використовувалося в сфері релігії, згодом з'явилося у філософії, а ще пізніше перейшло і в інші наукові дисципліни - медицину, теологію, лінгвістику і т.д.

У сучасному розумінні «термін» не має нічого спільного з початковим значенням. Однак в даний час не існує точного і загальноприйнятого визначення поняття «термін», незважаючи на те, що багато лінгвістів намагалися відобразити в єдиному визначенні всі властивості і різновиди термінів. Таким чином, дефініція поняття «термін» пов'язана з термінознавством – це відносно молода наукова галузь, в якій ще не виділено однозначне визначення поняття «термін». Крім того, мові властиво змінюватися з плином часу, отже, і дефініція поняття буде змінюватися.

Різні підходи до трактування поняття «термін» пов'язані також з такими чинниками:

- відмінностями наук, в яких вивчається термін;
- багатогранністю поняття;
- особистісним баченням проблеми кожним з учених [Реформаторский 2015, с. 87-88].

Слід зауважити, що в сучасній лінгвістиці існує кілька поглядів на природу терміна. По-перше, визначення поняття «термін» виводиться виходячи з його функцій, виконуваних всередині конкретної термінологічної

системи. По-друге, термін визначається виходячи з наявності в ньому спеціального термінологічного значення. По-третє, лінгвісти вважають, що лексичне значення не може бути виявлено в терміні, бо поняття терміну ніби приписується або прикладається [СОТ 2004, с. 135].

Визначення поняття «термін» може бути різним залежно від того, в якій галузі його розглядають. Так, дефініція поняття «термін» в рамках формальної логіки є дуже широким. З цієї точки зору, термін є будь-яким поняттям, вираженим словом. У вузькому розумінні термін є лексичною одиницею, найменуванням чітко визначеного поняття, тобто спеціальним словом, прийнятим для позначення певного предмета або явища в певній галузі знань [Соловьева, с. 399].

Як свідчить аналіз наукових джерел, визначення поняття «термін» намагалися дати багато вчених, таких як Е. В. Сусименко, С. В. Рождественская, О. І. Южакова. Однак ми вважаємо, що найбільш повно воно відображене в дослідженнях С. М. Барака. Він визначає науково-технічні терміни як «слова або словосполучення, які передають поняття певної галузі науки і техніки, відображають суть явищ і предметів об'єктивної реальності з максимальною глибиною, яка знаходиться на даному рівні людського знання, і мають точне наукове позначення» [Барак 1955, с. 3].

Терміни розглядаються за такими критеріями: 1) корисність терміна (тобто його потреба, його мовна значимість, яка визначається конкретним комунікативним актом); 2) частота вживання (частотність визначається як «показник функціонування слова в мовленні», який «залежить від семантики, граматичних властивостей, від змісту текстів і соціо професійних характеристик мовця») [Ярцева 1998, с. 467]; 3) нерозкладеність (тенденція до моносемічності в межах свого термінологічного поля) [Гринев-Гриневич 2008, с. 85].

Термін не є елементом загальної мови, поки його зміст не стає широко відомим. А коли позначуване ним поняття виходить за межі спеціальних і

стає елементом загальномовної семантики, то термін входить в загальну мову і стає загальноновживаним (при цьому залишаючись як і раніше терміном у термінологічній системі). Таким чином, в загальній мові немає термінів як мовних знаків, регламентованих режимом тієї чи іншої семіотичної системи, а існують слова, які за походженням є термінами. Семантика термінологічних полів служить постійним джерелом збагачення семантики загальномовної, а тому і джерелом поповнення словникового складу. Цей постійний органічний контакт визначає місце і форму існування терміна в терміносистемі загальної мови.

Структура терміна пов'язана з його семантикою, а точніше семантика термінологічної одиниці частіше, ніж це стосується загальнонаціональної лексики, формально виражається структурними особливостями терміна.

На думку А. В. Суперанської, термін відрізняється від загальноновживаного слова своєю лексичною сполучуваністю. Дослідниця стверджує, що «поза своїм полем спеціальна лексика залишається або зовсім незрозумілою, або вживається в іншому значенні і має іншу валентність та інші системні зв'язки. Таким чином, для того щоб бути зрозумілою, спеціальна лексика повинна бути співвіднесена зі своїм полем, де структурно-системні зв'язки організовані своїм особливим чином» [БЕС 2009, с. 129].

Цього погляду дотримується також С. Є. Нікітіна, яка вказує, що терміни відрізняються від загальноновживаних слів тим, що вони називають спеціально створений компонент тієї чи іншої професії або спеціальності [Нікітіна 2010, с. 28]. З іншого боку, слово від терміна відрізняється тим, що терміни пов'язані з поняттями з певної галузі знань, а слова називають побутові властивості будь-якого предмета або явища.

Основними критеріями відмінності терміна від звичайного слова В. А. Виноградова вважає однозначність терміна, тенденції термінології до стійкості і уникнення варіативності [Виноградова 2014, с. 368]. З іншого боку, той факт, що термін може і не дотримуватися вищенаведених критеріїв,

є сьогодні достовірно підтвердженим. Однак не всі дослідники природи термінів згодні з відмінністю терміна від загальноновживаного слова. Так, Н. В. Сандалова, автор дисертаційного дослідження, присвяченого варіативності термінів, стверджує, що термін, володіючи подвійною природою, є як одиницею терміносистеми, так і одиницею загальної системи мови: «термін – не особливе слово/ слова, а тільки слово/ слова з особливою функцією [Сандалова 2010, с. 59].

Цей факт можна підтвердити також тим, що термінологія в сучасних умовах зазнає деяких змін. Терміни втрачають свою вузьку спрямованість, спеціалізованість, мають широку популярність і уживаність в різних ситуаціях. Н. А. Ахренова називає даний процес детерміналізацією і визначає дві її стадії:

1) входження слова у вигляді слова з термінологічним значенням до складу загальноновживаної мови.

2) перенесення значення терміна на інше «побутове» слово, виникнення слова на основі терміна [Ахренова 2009, с. 30].

Наприклад, термін *to download*, що відноситься до комп'ютерної термінології, міцно увійшов в загальноновживану лексику, став широко використовуватися в мові, а потім набув нового, нейтрального значення.

Оскільки терміни з'являються в мові з метою позначити нове поняття, їх основною функцією є номінативна функція, під якою розуміється номінація предметів і явищ тієї чи іншої наукової галузі знань [Нікітіна 2010, с. 28].

Але крім номінативної функції, термінологія англійської мови має можливість виконувати ряд додаткових функцій. Так, на думку С. Е. Меркель, термін покликаний виконувати дефінітивну функцію. Ця функція передбачає можливість терміна заміщати дефініцію, яка є об'ємною за своїм розміром і тому неактивну в контексті [Меркель 2001, с. 17].

На думку Ж. Баган, термінологія може виконувати також смислову функцію. Це пов'язано з тим, що термін покликаний відобразити необхідні

ознаки поняття, які створюють як спільність, так і специфічність понять. Виходячи з даної функції, кожна одиниця мови має можливість використовуватися як термін, коли вона позбавляється фонових знань і набуває окремих семантичних значень, характерних для тієї чи іншої наукової галузі [Баган 2011, с. 74].

К. А. Рябова виділяє також низку додаткових функцій термінології:

- сигніфікативна функція (позначення предмета);
- комунікативна функція, бо термін передає спеціальне знання;
- евристична функція, тобто функція відкриття нового знання, яка визначається участю терміна в процесі наукового пізнання;
- когнітивна функція, яка характеризує термін як результат тривалого процесу пізнання сутності предмета або явища об'єктивної дійсності, інакше кажучи, термін є вербалізацією спеціального концепту, який спочатку може бути просто уявним об'єктом або проявом чуттєвого пізнання [Рябова 2009, с. 89].

Терміни виконують особливу роль у професійній комунікації, проте необхідно відзначити, що терміни не утворюються рівномірно в кожній мові при термінологізації частини її лексики. Деякі мови здійснюють більший вплив на термінологічний словотвір. Отже – одні мови вносять більш значний внесок у розвиток окремих термінологій в порівнянні з іншими мовами.

Термін виконує в контексті основну номінативну функцію і додаткові дефінітивну, смислову, сигніфікативну, комунікативну, евристичну і когнітивну функції. Серед основних ознак терміна, що відрізняють його від загальноживаного слова, можна виділити:

- наявність термінологічного значення;
- номінативність;
- однозначність (іноді багатозначність);
- езотеричність;
- стислість;

- контекстуальна стійкість;
- відсутність емоційності і експресивності;
- мотивованість;
- системність.

У лінгвістичному аспекті терміни багатозначні – іноді термін може володіти різними значеннями в межах різних наук. Термінологію можливо уніфікувати, щоб успішно її використовувати в професійній і науковій комунікації. Кожна галузь науки має свою термінологію, об'єднану в одну терміносистему. Таким чином, системність – це одна з головних особливостей термінологічної лексики, яка складає спеціальний рівень всієї лексики загальнонаціональної мови. До зовнішньої характеристики системності відноситься структурну схожість термінологічних одиниць, загальну тенденцію побудови термінологічних рядів, які акумулюють в собі окремі лексико-семантичні розряди термінологічних найменувань. У середині терміносистеми термін однозначний, не виражає експресії і є стилістично нейтральним. Термін входить в загальний клас лексичних одиниць. Належність терміна до спеціальної лексики, як специфічна риса, обумовлена співвідношенням і опозицією із загальноновживаною лексикою.

Іншою відмінністю термінологічної лексики від лексики загальноновживаної є той факт, що спеціальна лексика підпадає під застосування логічних законів, що регулюється цілеспрямованим використанням її в практичній і науковій сфері.

Сьогодні великої уваги заслуговує проблема термінотворення в лінгвістиці. В англійській мові існують різні способи термінотворення: синтаксичний, морфологічний, семантичний, запозичення та аббревіація. Аналіз термінологічних одиниць, вибраних з різних джерел засвідчує, що синтаксичний спосіб є найпоширенішим способом утворення термінів.

У сучасних галузевих терміносистемах переважають багатослівні термінологічні номінації. Сучасні терміносистеми представлені термінологічними одиницями, серед яких понад 70% становлять

словосполучення, а до найпродуктивніших способів термінотворення сучасної англійської мови відносять синтаксичний спосіб, за допомогою якого утворюються так звані складені терміни або терміни-словосполучення [Дейнека 2012, с. 170].

В залежності від ступеня спеціалізації зазначення терміни класифікуються за таким принципом:

1) загально-наукові терміни - це терміни, які є частовживаними у різних галузях, та є полісемічними, але в деяких сферах можуть уточнюватися:

2) міжгалузеві терміни - терміни, які є спорідненими для декількох галузей;

3) вузькогалузеві терміни - терміни характерні для певної галузі або науки;

4) професіоналізми - лексеми, притаманні лише для певної категорії людей [Білозерська 2010, с. 22-23].

Синтаксичний спосіб термінотворення є найпродуктивнішим засобом поповнення термінологічної лексики, що полягає в перетворенні звичайних вільних словосполучень в складні еквіваленти слів. Сьогодні в терміносистемах різних сфер людської діяльності спостерігається переважання термінологічних словосполучень (складених термінів) над однослівними термінами. Терміни-словосполучення стійкі, тобто володіють цілісністю номінації, мають номінативний характер, а їх елементи пов'язані синтагматичними відносинами. Виділення частотних моделей подібних термінів, на нашу думку, необхідно, наприклад, для їх автоматичного пошуку в текстах і еквівалентного перекладу за допомогою програмних засобів.

Переважає більшість термінів, як і загальноновживані слова, утворюються на основі існуючих слів і коренів загальнолітературної та спеціальної лексики. Серед термінів зустрічаються всі структурні типи слів, які характерні для національної мови (прості слова, похідні, складні слова). На думку В. П. Даниленко «в термінотворенні активними та продуктивними

є ті самі способи найменування, за допомогою яких поповнюється лексичний запас загальнолітературної мови: семантичний, синтаксичний (з його лексико-морфолого-синтаксичними різновидами) і морфологічний (префіксальних і словоскладання). Це свідчить про те, що термінологічний словотвір в мові науки ґрунтується на системі словотворення літературної мови. Однак, взявши за основу існуючі в загальноповсякденній мові способи і моделі словотворення, мова науки відпрацьовує свою словотвірну підсистему, підпорядкувавши її основним вимогам і функціям термінологічної лексики». Однак разом із вказаними подібностями, деякі загальні риси словотвору в мові науки, відрізняють терміноутворення від словотворення в літературній мові. До найбільш типових для термінологічного словотвору В. П. Даниленко відносить такі:

1) якщо слова спільного вживання виникають з потреб спілкування суспільства в цілому (без будь-якої градації) і їх творцем може бути будь-хто, хто говорить цією мовою, то терміни утворюються як найменування понять, пов'язані з вузькою, професійною сферою і призначені служити засобом спілкування певної групи професійно пов'язаних між собою людей у виробничих умовах;

2) термінологічний словотвір завжди є свідомим (не стихійним) процесом;

3) свідоме терміноутворення робить його і контрольованим та регульованим процесом;

4) словотвірний акт створення терміна дещо складніший за аналогічний процес для загальноповсякденного слова;

5) для термінологічних номінацій велике значення має те, наскільки прозора їх внутрішня форма. Словотвірчі засоби – стандартні частини складання і афікси – виконують значну роль у створенні зрозумілої внутрішньої форми терміна, яка служить засобом його професійної орієнтації;

б) акт термінологічного словотвору залежить від класифікації понять. В ряду цих понять буде знаходитися новоутворений термін (як найменування поняття цього ряду), оскільки терміни одного класифікаційного ряду по можливості повинні бути утворені за однією словотвірною моделлю (як слово-термін чи термін-словосполучення)» [СОТ 2004, с. 57-58].

На думку В. С. Слепович, «процеси утворення нових термінів, що відбуваються в сучасній мові наукового спілкування, пов'язані з появою нових наукових ідей і напрямів досліджень, розробкою нової техніки, створенням нових технологічних процесів. З цієї причини відсутні в словниках нові терміни зазвичай виявляються носіями найбільш важливої для одержувача повідомлення інформації, з метою вилучення якої і проводиться обробка іноземного тексту» [Слепович 2001, с. 34].

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що термін є спеціальною лексичною одиницею, яка використовується в професійній діяльності з метою передачі наукової інформації.

Терміни створюються за стандартними словотворчим моделям, як і будь-які лексичні одиниці певної природної мови. Поповнення термінологічного складу мови може здійснюватися шляхом словоскладання, афіксації, конверсії слова або терміна, прямого запозичення слів з грецької та латинської мов, утворення складних термінологічних груп [Нелюбін 1989, с. 14]. Деякі способи отримують переважне поширення, а інші застосовуються вкрай рідко [Лейчик 2010, с. 56-57].

1.2 Особливості дослідження англomовних термінів військово-морської та військово-повітряної термінології та їх класифікація

Звернення до дослідження особливостей військової термінології обумовлено безпрецедентним обсягом її використання в текстах різних стилів (офіційно-діловому, публіцистичному) та засобах комунікації. У зв'язку з загостреннями військових конфліктів у різних частинах світу, вживання військово-морської та військово-повітряної термінології особливо актуалізується в мас медійному просторі. Засоби масової інформації в силу того, що вони повинні блискавично реагувати на зміни в суспільстві, є важливим джерелом нових, ще не зафіксованих у словниках термінів. Останнім часом спостерігається активація поповнення військово-морської та військово-повітряної терміносистеми. Інновації створюють значні труднощі в разі потреби перекласти їх на іншу мову.

Військово-морська та військово-повітряна термінологія являє собою досить специфічний фонд лексики. Вона складна у силу інтеграційного характеру предметної області «військовий флот», «військова авіація», яка об'єднує в собі поняття і терміни морської навігації, ведення бою, аеродинаміки, аеронавігації, вертольотобудування, вертолетовождення і т.д. У зв'язку з цим лінгвіст, який займається вивченням даної термінології, крім власне лінгвістичних компетенцій повинен володіти великими і глибокими фоновими знаннями за всіма вищезазначеними дисциплінами.

Зупинимося на аналізі поняття «військовий термін». В. М. Шевчук визначає військовий термін як «стійку одиницю синтетичної або аналітичної номінації, закріплену за відповідним поняттям в понятійно-функціональній системі певної сфери військової професії в значенні, регламентованому його дефініцією». Військовий термін – це слово або словосполучення, що використовується для позначення певного спеціального поняття, яке

належить до того чи іншого розділу військової науки або до військової техніки [Шевчук 1985, с. 8-9].

Схожу позицію щодо трактування поняття «військовий термін» висловлює і М. К. Гарбовський, який під означеним терміном розуміє спеціальне найменування, що має просту або складну формальну структуру (словосполучення), що співвідноситься з певним поняттям зі сфери військової справи (військової науки, техніки, життєдіяльності військ тощо), у семантичній структурі якого є сема «військовий», «бойовий» [Гарбовський 1988, с. 48].

За словами Л. Л. Нелюбіна, військова термінологія являє собою складний, надзвичайно динамічний об'єкт дослідження і становить найбільш рухому частину військової підмови. Утворення нових термінів може бути обумовлене появою нових зразків озброєння, бойової техніки, розробкою нових методів ведення війни або реорганізацією видів Збройних сил. Військова терміносистема розуміється науковцем як сукупність одиниць термінологічної номінації понять військової науки, яка характеризується певною внутрішньою організацією, і виступає одним з елементів військової підмови [Нелюбин 1989, с. 14].

Таким чином, на сьогодні в лінгвістиці відомо кілька поглядів на питання щодо визначення поняття «військовий термін». Але слід погодитися з позицією О. Г. Шкути стосовно того, що основним для розуміння є те, що дана лексична одиниця виступає різновидом спеціальної лексики, і вона певним чином відображає вплив зовнішніх та внутрішніх чинників, які потрібно враховувати під час семантичного аналізу військових термінів та їх перекладу [Шкута 2017, с. 275].

У лінгвістичній науці військову лексику прийнято класифікувати на дві основні групи. Згідно запропонованої типології Л. Л. Нелюбіна, усі військові терміни поділяють на:

– військову термінологію, що вербалізує поняття, які безпосередньо пов'язані з військовою справою, збройними силами, способами ведення

бою і т. ін.;

– військово-технічну термінологію, яка об'єднує в своєму складі науково-технічні терміни [Нелюбін 1989, с. 13].

Дослідження в області військової термінології проводяться як вітчизняними, так і зарубіжними фахівцями. Свій внесок в галузь військової термінології і військової справи внесли багато зарубіжних та вітчизняних вчених. З'явилися різні термінологічні словники. На думку одного з провідних фахівців-термінізнавців Ю. Н. Марчука, в термінологічних словниках фіксуються елементи наукового знання, без якого наукові і технічні дослідження і розробки неможливі [Марчук 1992, с. 43].

Загальна систематизація термінології неможлива без понятійної системи вивчаємої галузі. Систематизація терміну починається з визначення та систематування категорій. За С. С. Розовою, класифікація представляється як система елементів, між якими можливо віднайти структурний зв'язок. Визначення місця терміну в аналізованій структурі також можливе завдяки його дефініції та контексту. Проблемі систематизування термінів присвячені праці зарубіжних дослідників, таких як Э. Вюстер, Х. К. Сейгер, Р. Стрехлов та інші [Розова 1986, с.8].

Система термінів є відносно циклічною та логічно організованою. Циклічністю обумовлений той факт, що не всі терміни можуть бути включені до терміносистеми певної галузі. Таким чином систематизація понять існує задля упорядкування наявних знань. На лінгвістичному рівні класифікація понять може бути використана різні категорії [Нелюбін 1989, с. 23].

Також, можна сказати що типологія є основою складання класифікації. В різних галузях науки існує своя система класифікації термінів, утім, спільною рисою є те, що терміни класифікуються за важливими ознаками для тієї або іншої науки. В цілому, можна виділити основні компоненти при класифікації: змістовний, формальний, функціональний, внутрішньо- або зовнішньоречовий.

Першою при класифікуванні термінів за змістом, можна виділити

терміни спостереження та теоретичні терміни, які є найбільш характерними для філософії. За термінами спостереження стоять класи реальних подій, а за теоретичними термінами – абстрактні поняття, які залежать від певних теорій та подій [Костін 2008, с.63-64].

Друга ланка класифікування термінів за змістом є поділ за об'єктом назви, тобто розподіл термінів за галузями науки або за діяльністю. Перелік цих галузей може бути висвітлений наступним чином: наука, техніка, виробництво, економічний базис та інше. Згідно цієї соціологічної схеми, можна сформулювати перелік засад, які входять в класифікацію термінів оцінювальної діяльності.

Третьою ланкою класифікування термінів за змістом є класифікація за логічною категорією того поняття, яке позначає термін (предметні терміни (савці), процесів (множення, діловодство, компресія), ознак та властивостей (холоднокровний), величин та їх одиниць (сила струму, ампер) [Костін 2008, с. 66].

Слід зазначити, що існує також тематична класифікація термінів. Розподіл термінів за тематичним принципом, точніше за понятійно-тематичним принципом дає можливість систематизації слів-термінів за змістовною складовою та побачити специфіку певних груп та підгруп термінів, які є частиною терміносистеми та виявити їх побідності та відмінності [Гринева-Гринева 2008, с. 85].

За сферою використання виділяють універсальні (для багатьох суміжних галузей), унікальні (для однієї галузі) та концептуально-авторські терміни, наприклад лінгвістичні терміни можуть позначати ознаки, характерні для усіх мов (фонетика, пунктуація і т.д.), для одного чи декількох мов (єргативність) або тільки для одного підходу (глоссемантика) [Костін 2008, с. 68].

Класифікування термінів за принципами авторства відображає соціальний підхід до термінології. Таким чином, термін «гелікоптер» вперше використав Леонардо да Вінчі, термін «промисловість» - Н. М. Карамзін, а

термін соціологія – О. Конт. В процесі наукового пізнання діяльності важливу роль відіграє наукознавча класифікація. Так, виділяють терміни, які слугують для фіксації знань (використовуються як інструмент пізнання) та навчальні терміни [Костін 2008, с. 69].

Для кожної епохи складається своя історично-лексична класифікація, в якій важливу роль відіграють архаїзми та терміни-неологізми. Ця класифікація тісно пов'язана з класифікацією термінів за об'єктом назви. Неологізми та архаїзми є невід'ємною частиною новостворених або вже сформованих терміносистем. Але, незважаючи на те, що терміни залишаються в мові як її лексичні одиниці, вони можуть відродитися у складі нових терміносистем або в новому значенні при розвитку іншої терміносистеми. Отримали «шанс на відродження» такі терміни як наставник, аеробус та багато інших [Шкута 2017, с. 275].

У зв'язку прикладною функцією термінів вони можуть бути уніфіковані та закріплені за тією або іншою сферою знань в якості рекоментованих або стандартизованих. Це є базою для подальшого класифікування термінів за принципом нормативності: ненормативні лексеми, які знаходяться в процесі стандартизації, відхилені в процесі стандартизації лексеми – недопустимі та лексеми які знаходяться в процесі упорядкування – рекомендовані.

В сфері науки та техніки існують терміни з обов'язковою нормативністю. Так терміни радіочастот нормалізовані в глобальному масштабі, оскільки термін є міжгалузевим для мореплавців, авіаторів та інших. Як правило, семантична складова цих термінів піддається нормалізації рішеннями міжнародних організацій [Костін 2008, с. 72].

При номінуванні терміносистеми визначають такі категорії як: наукові, технічні та технологічні, соціальні та культурні. Необхідно зосередити увагу на лінгвістичній складовій класифікування терміну, тобто класифікувати термін як слово, або словосполучення.

Таким чином, виділяється семантична структура, де існує поділ на однозначним та багатозначним. Тобто одне і те саме позначення може

зустрічатися у технічних англійських текстів, але при перекладі передається різними змістовними значеннями, що залежить від галузі використання матеріалу або тексту. Конкретний термін обумовлює собою різне смислове навантаження (термін *discharge* може перекладатися як *імпульс* в медицині, як *зняття навантаження* в сфері обчислювальної техніки, як *заряд* в електриці та ін.). Існує формальна структура, яка в свою чергу поділяється на терміни-слова та терміни-словосполучення для більш якісної систематизації та аналізу [Суперанська 2012, с. 148].

Одним з мовних блоків, який є складним як для спілкування, так і для міжкультурної компетенції, є військова термінологія, утворена метафоричним переносом, і термінологічні стійкі поєднання. В області лінгво-когнітивного аспекту метафоризації і метонімізації в англійській військовій термінології заслуговує на увагу робота К. А. Рябова. Дослідник на прикладі військового матеріалу здійснює уточнення ролі метафори в пізнанні навколишнього світу, моделей перенесення значення, а також передачі за допомогою неї інформації, що значно розширює рамки міжкультурної комунікації і підвищує рівень підготовки фахівців в області військового перекладу.

Українські лінгвісти також активно досліджують проблему військової терміносистеми та функціонування термінів у військових текстах. Так, О. Г. Шкута у своєму дослідженні розглядає лінгвокраїнознавчі особливості, властиві для лексики військовослужбовців інших країн, а також дає визначення поняття «військовий термін», «військова лексика» та «військовий сленг» [Шкута 2017, с. 274]. Особливості поняття «військовий термін» в семантичному аспекті вивчає Ю. В. Байло. Дослідник зазначає, що військовий термін виступає у ролі одного з «основних способів мовного вираження спеціальних знань є терміни, які створюються для того, щоб стати засобами спілкування у процесі професійно- наукової діяльності та оптимізувати розвиток людського пізнання» [Байло 2013, с. 62].

Вивчення робіт з проблем дослідження військової термінології вітчизняних та зарубіжних вчених свідчить про те, що іноземна література носить, в основному, довідковий характер, куди включені словникові та енциклопедичні видання [Мусурманова 2018, с. 62]. Таким чином, більш широко, з лінгвістичної точки зору, військові терміни висвітлені в роботах вітчизняних фахівців.

Незважаючи на різноманітні аспекти дослідження в області військової термінології, комплексні дослідження підмови військово-морської та військово-повітряної техніки, є маловивченими.

Військова термінологія являє собою систему лексичних одиниць, які позначають поняття, які стосуються сфери та вживаються в комунікації членів даної сфери.

1.3 Особливості функціонування термінів в англomовному військовому дискурсі та специфіка перекладу

Окреслити межу поняття «військовий термін» досить складно, оскільки область використання військової термінології досить багатогранна і більшість звичайних термінів займають в ній особливе, найбільш точне значення. Військові документи та матеріали в більшості своїй відрізняються широким вживанням різних термінів. Багато вчених-філологів вказують на дану характерну рису, пояснюючи це функціональною спрямованістю, яка пронизує сферу спілкування військових, а також особливою необхідністю точно позначати військові поняття.

Військовий дискурс – особливий вид дискурсу, властивий особам певного соціального (військового) інституту, що використовують специфічний набір професійних текстів (військово-художню літературу, військову публіцистику, військово політичні матеріали і т.д.), що здійснює

акт комунікації за допомогою особливих лексичних та граматичних мовних конструкцій, відомих і зрозумілих тільки особам даного соціального інституту [Лісовський 2009, с. 9]

Слід зазначити, що вивчення термінології військово-морської та військово-повітряної галузі не повинно зводитися тільки лише до вивчення власне термінів. Особливу увагу варто приділити «поведінці» термінів в професійному мовленні, в тексті (тобто розглянути їх у функціональному аспекті). При цьому важливість для дослідження представляють характеристики і типи текстів, в яких означені термінологічні одиниці зустрічаються. Можна чітко виділити різновиди цих текстів, які історично склалися, і які відрізняються змістовною спрямованістю і функціональним призначенням.

За функціональним призначенням і змістовною спрямованістю можна розрізняти дві відокремлені групи текстів: тексти інформаційного змісту і тексти, які регламентують життя і діяльність військ. До першої групи належать військово-наукові, військово-технічні, військово-інформаційні та військово-публіцистичні тексти. Друга група включає статути, укази і військово-ділові тексти [Соловьева 2018, с. 173].

Військово-наукові тексти характеризуються діловою спрямованістю. Їх найважливіша стильова риса – логічність висловлювання – обумовлена потребою в отриманні та подальшому поширенні теоретичних і практичних результатів наукових досліджень в різних галузях військової науки. Іншою важливою стильовою рисою цього жанру є значна експресивність висловлювання, яка досягається не за рахунок емоційності, а шляхом вживання таких засобів наочності, як тактичні схеми, схеми організаційної структури формувань. Продемонструємо приклади вживання військових термінів в англомовних військово-наукових текстах: *Ballistics is the study of the firing, flight, and effect of ammunition. A fundamental understanding of ballistics is necessary to comprehend the factors that influence precision and*

accuracy and how to account for them in the determination of firing data. Marksmanship is the practical application of ballistics [NABK 2007, с.4].

До військово-технічних текстів відносяться різні настанови за видами бойової техніки і озброєння, опису нових видів озброєння і бойової техніки в спеціальних виданнях та у військово-технічній періодиці. Військово-технічні тексти за своїми стилістичними особливостями схожі з військово-науковими текстами. Однак, на відміну від них, військово-технічні тексти включають науково-популярну літературу, де дещо обмеженим є вживання вузькоспеціальних термінів і присутня велика кількість пояснювальних малюнків і креслень. Наявність креслень є характерною рисою всіх військово-технічних текстів. Вони допомагають зрозуміти принцип дії того чи іншого пристрою, а значить, і проникнути у всю глибину змісту повідомлення іноземною мовою. Наведемо приклади вживання термінів у військово-технічному тексті: *A **fuel injection system** is designed and calibrated specifically for the type(s) of fuel it will handle. The majority of fuel injection systems are for gasoline or diesel applications. With the advent of **electronic fuel injection (EFI)**, the diesel and gasoline hardware has become similar. EFI's programmable **firmware** has permitted common hardware to be used with multiple different fuels. For gasoline engines, carburetors were the predominant method to meter fuel before the widespread use of fuel injection (BNC 2019).*

Військово-інформаційні тексти призначені для того, щоб повідомити певну інформацію щодо деяких військових і військово-технічних понять, нових термінів, новин військової техніки або нових положень військової теорії. Наприклад: *Mobility and dispersion are the factors to influence modern **nuclear combat** (BNC 2019).*

Військово-публіцистичні тексти покликані не тільки і не стільки повідомляти інформацію, скільки сприяти розумінню суспільних процесів, що відбуваються в світі. Вони повинні інформувати про ті чи інші події і разом з тим впливати на одержувачів повідомлення, формувати їхнє ставлення до цих подій. Наприклад: *Both events underscore the impact of what's*

*come to be called the “Gulliver Effect” - when a **large target** is attacked from many different directions at once* (BNC 2019).

Статути і настанови регламентують життя і діяльність військ в різних умовах повсякденного життя і бойової обстановки. Їм притаманні спокійний діловий стиль викладу, пряма вказівка на те, що необхідно робити, як і в якій послідовності, що виключає будь-яку двозначність чи недостатнє розуміння. Одержувач повідомлення відразу ж ставиться в певні рамки поведінки і чітко повинен слідувати всім розпорядженням і визначенням, зафіксованим в статуті. Для прикладу наведемо наступний уривок: *Components of ammunition. The components of ammunition intended for **rifles** and **munitions** may be divided into these categories: **explosives** and **propellants**; projectiles of all kinds; and cartridges* (BNC 2019).

Військово-ділові тексти включають бойові документи, які складаються для підготовки, організації та управління бойовими діями військ, а також для організації їх пересування, розташування на місці і постачання. До цього жанру відносяться також різні інструкції, циркуляри, загальні для всіх військ директиви і накази. Найважливішою особливістю текстів військово-ділового жанру є, перш за все, спонукальний і експресивно-емоційний зміст, що відрізняє цей жанр від всіх інших військових жанрів.

В. М. Лейчик поділяє тексти на термінопороджуючі (які призначені для викладу теорій), ті, що використовують терміни (які описують об'єкти і процеси, пов'язані з відповідною спеціальною областю) і термінофіксуючі (різні види словників). Вивчення текстів в сфері термінознавства необхідне в силу того, що саме в текстах з'являються нові терміни і є можливість спостерігати тенденції термінотворення [Лейчик 2010, с. 82].

Оскільки військовий дискурс є частиною політичного дискурсу спеціальні терміни також вживаються і у політичному дискурсі, що дозволяє вирішити низку комунікативних завдань, зокрема реалізувати одну з важливих комунікативних стратегій – «інформування» та «переконання». Саме апеляція до сучасних військових реалій в контексті повідомлення є

ефективним інструментом при наданні політичного тиску або його стримуванні, залученні нових союзників і маніпулюванні свідомістю громадськості. Очевидно, що для здійснення даних комунікативних завдань військові діячі та політичні лідери вдаються до конкретного корпусу термінів, що вербалізують поняття про новітні розсекречені військові розробки, зброю, що представляє реальну загрозу на сьогоднішній день.

Таким чином, найбільш частотними є терміни, що вербалізують загальні поняття, відомі неспеціалістам, про зброю, що завдає найбільшої шкоди, наприклад про зброю масового ураження. За рамками даного корпусу спеціалізованої лексики залишаються терміни, що виключають можливість надання необхідного впливу, наприклад одиниці, що номінують вогнепальну зброю піхоти.

Залежно від позиції комуніканта для реалізації даної стратегії з вживанням військової термінології використовуються дві мовні тактики – «заякування» і «демонстрація переваги », наприклад: *Senator Joseph Lieberman declares: “Every day Saddam remains in power with **chemical weapons**, **biological weapons**, and the development of **nuclear weapons** is a day of danger for the United States”* (Biber 1998, с. 32).

Оскільки в даному випадку мова йде про зброю, яка імовірно знаходиться в руках потенційного противника, використання військових термінів передбачає реалізацію мовної тактики «заякування». В наступному прикладі необхідний ефект досягається через порівняння видів космічної зброї, що активно розробляються військовими інженерами, з руйнівною силою ядерної зброї з посиленням на сумний досвід його застосування: *“The psychological impact of such a blow might rival that of such devastating attacks as Hiroshima», they stated. «But just as the unleashing of nuclear weapons had unforeseen consequences, so, too, would the **weaponization of space**»* (Biber 1998, с. 33).

У тих випадках, коли мова йде про зброю, що знаходиться в розпорядженні військових сил своєї країни, терміни використовуються для

реалізації мовної тактики «демонстрація переваги», що, з одного боку, заспокоює і викликає почуття захищеності, а з іншого – створює позитивне враження власної значущості і відповідальності за те, що відбувається, наприклад: *“As the only nuclear power to **have used** a nuclear weapon, the United States has a moral responsibility to act. We can not succeed in this endeavor alone, but we **can lead** it; we can start it”*, Donald Trump said [Murray 1986, с. 85].

Військові терміни, використовуються для ілюстрації прикладів повідомлення або опису подій, якщо існує необхідність розкриття або обґрунтування стратегічних дій сторін, наприклад: *“So today, I **state clearly** and with conviction America's commitment to seek the peace and **security** of a world without nuclear weapons.”* Barack Obama said (RBO 2009).

Таким чином, використання термінології в військовому дискурсі має низку особливостей, серед яких: використання суміжних понять сфери військової справи і політики; темпоральна і просторова співвіднесеність, що припускає звернення до обмеженого корпусу термінів, що вербалізує сучасні види зброї і тактики; тенденція до використання в військовому дискурсі відомих широкій аудиторії родових термінів, що вербалізують загальні поняття, описових зворотів замість вузькоспеціалізованих термінологічних одиниць, а також синонімів спеціалізованої та загальноповживаної лексики; несистемне сприйняття понять.

Військові терміни в сьогоденні використовуються в рамках комунікативної стратегії «переконання», для реалізації якої застосовуються мовні тактики «залякування» і «демонстрація переваги». Також спеціалізована лексика вживається для ілюстрації, при описі подій, що відбулися, або обґрунтуванні тактичних кроків, зроблених в рамках реалізованої масштабної військової стратегії або задуму.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО – СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКОЇ ТА ВІЙСЬКОВО-ПОВІТРЯНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ

2.1 Предметно-семантична класифікація англійської військово-морської та військово-повітряної терміносистеми

Як було зазначено в першому розділі існує тематична, семантична, предметно – семантична, галузева та багато інших термінологічних класифікацій. Загальна систематизацію термінології неможлива без понятійної системи вивчаємої галузі. Систематизація терміну починається з визначення та систематування категорій. В даній роботі ми досліджували предметно – семантичні та тематичні термінологічні групи, а саме терміни на позначення людських ресурсів та їх формування, терміни для позначення матеріально-технічного забезпечення військ, терміни для позначення військових і бойових дій, способів і прийомів ведення бою та терміни на позначення наказів.

2.1.1 Терміни на позначення людських ресурсів та їх формування. Виділення тематичних груп в певній предметній області здійснюється на основі екстралінгвістичних факторів і являє собою своєрідну її інвентаризацією. На цій підставі терміни, які наявні в ужитку англійської військово-морської та військово-повітряної сфери ми згрупували відповідно в чотири основні тематичні групи: терміни на позначення людських ресурсів та їх формування; терміни на позначення матеріально-технічного забезпечення військ; терміни на позначення військових і бойових дій,

способів і прийомів ведення бою; терміни на позначення символів, нагород, наказів.

Виходячи з виділених тематичних груп, можна судити про те, що за змістом і формою дана термінологія не є абсолютно новою. Перед тим, як перейти до класифікації, визначимо поняття «тематична група». У словнику лінгвістичних термінів О. С. Ахманової поняттю «тематична група» дається наступна дефініція – це «ряд слів, які більш-менш близько збігаються за своїм основним семантичним змістом, тобто за належністю до одного й того ж семантичного поля» [Ахманова 2004, с. 118].

Актуальним для нашого дослідження є визначення Л. М. Васильєва, який розуміє під лексико-тематичною групою «класи слів, які об'єднуються однією і тією ж типовою ситуацією або темою, але загальна (ідентифікуюча) сема для них не обов'язкова» [Херина 2015, с. 92]. За словами С. В. Гринев-Гриневича, при виділенні тематичних груп «істотним є той факт, що, відображаючи ті чи інші явища дійсності, слова в мові пов'язані між собою, як і взаємопов'язані явища самої дійсності, що відображаються ними» [Гринев-Гриневич 2008, с. 79].

Одну з чисельних тематичних груп становлять терміни на позначення людських ресурсів та їх формування. Ця група включає лексеми, що позначають осіб за родом військової діяльності і кваліфікуються відповідно до службово-посадових категоріями військовослужбовців: *officer* «офіцер», *militia* «ополчення», *rebel* «повстанець»: лексеми, що визначають ранжування військових звань: *sergeant* (сержант), *subordinate* «підлеглий», *ranking officer* «старший за військовим званням» та ін.; лексеми, що позначають найменування воїнів по відношенню до терміну служби і по досвідченості у військовій справі: *veteran* «ветеран, досвідчений»; лексеми, що позначають «якісний» стан людини на війні: *civilian* «цивільний», *military* «військовий»; найменування ворога: *hostile* «ворожий», *enemy* «противник», *adversary* «ворог» та ін.; лексеми, що визначають види родів військ, військових формувань, тактичних підрозділів: *infantry* «піхотинці», *marine corps*

«морська піхота», *NAVY* «військово-морський флот», *pilots* «льотчики», *navy* «військово-морські сили», *servicemen of the navy* «військовослужбовці військово-морських сил», *sailors* «моряки», «матроси», *artillery* «артилерія», *artillerymen* «артилеристи», *tank and mechanized troops* «танкові і механізовані війська», *tankers* «танкісти», *marine troops* «війська морської піхоти» та ін.

Продемонструємо приклади використання термінів виділеної тематичної групи у тексті: *Iranian militia forces captured and briefly detained both boats and the 10 American sailors aboard them.* – Сили іранської міліції захопили і ненадовго затримали обидва катери з десятьма американськими моряками на борту; *The Sea of Azov lies between Crimea and the Russian mainland, and is bordered by a number of Ukrainian ports, including the major city of Mariupol, which is near the front lines in the Donbass region of Ukraine, where Kiev's troops battle rebels backed by Russia.* – Азовське море відокремлює Крим від материкової Росії. На ньому розташовується низка українських портів, включаючи велике місто Маріуполь, яке знаходиться недалеко від лінії фронту в Донбасі, де київські війська б'ються з повстанцями, яких підтримує Росія (USNBS, 2019).

Висока чисельність виділеної групи пояснюється існування в англomовній картині світу великої кількості видів і родів військ (сухопутні війська, військовослужбовці сухопутних військ, військово-повітряні війська, військовослужбовці військово-повітряних військ, морські піхотинці, повітрянодесантні війська, десантники, прикордонні війська, прикордонники, війська протиповітряної оборони, військовослужбовці протиповітряної оборони, внутрішні війська, військовослужбовці внутрішніх військ, військовослужбовці штабу і комендатури, спецназівці та ін.)

Терміни на позначення окремих військових відділів представлені такими лексемами: *personnel section (G1)* «відділ особового складу»; «начальник відділу особового складу», *intelligence section (G2)* «розвідувальний відділ», «начальник розвідувального відділу»; *logistics section (G4)* «відділ тилу», «начальник відділу тилу», «відділ матеріально-

технічного забезпечення»; *operations and training section (G3)* «відділ оперативної та бойової підготовки»; «начальник відділу оперативної та бойової підготовки», *civil affairs section (G5)* «відділ зв'язку з цивільною адміністрацією та населенням», «начальник відділу зв'язку з цивільною адміністрацією та населенням».

Продемонструємо вживання термінів даної тематичної групи у текстах: *The budget submission for the 2014/15 financial period proposes to further strengthen the **Logistics Section** through the consolidation of activities and further utilization of the Mission's national capacity. – У бюджетній пропозиції на 2014/15 фінансовий рік пропонується додатково зміцнити **Секцію матеріально-технічного забезпечення** шляхом об'єднання діяльності та подальшого використання національного потенціалу Місії (MVS 2019).*

Терміни різних родів військ – терміни, які вживаються для опису понять в формуваннях збройних сил: частинах, з'єднаннях, об'єднаннях, установах, закладах, організаціях і органах управління, наприклад, *artillery* «артилерія», *infantry* «піхота», *radiotechnical troops* «радіотехнічні війська», *air force* «військово-повітряні війська», *airborne troops* «повітряно-десантні війська».

У цю тематичну групу входять також штабні терміни – терміни, які широко використовуються в органах військового управління особовим складом, наприклад, *headquarters* «штаб», *staff car* «штабний вагон», *personnel* «особовий склад», *provost corps* «військова поліція», «польова жандармерія».

Наведемо приклади з тексту: *The support has been concentrated in areas where the Mission has deployed uniformed **personnel**, predominantly in the east. – Діяльність з надання підтримки була зосереджена в тих районах, де були розгорнуті **військовослужбовці** Місії, тобто переважно на сході країни; The Canadian **Provost Corps** (C Pro C) was the military **police corps** of the Canadian Army. – Канадський **благодійний корпус** (C Pro C) був корпусом **військової поліції** канадської армії [NABK 2007, с. 5]*

Організаційні терміни включають терміни, які використовуються у різних одиницях військових сил, наприклад, *unit* «підрозділ», *battalion* «батальйон», *division* «дивізія», *company* «рота».

Помітні відмінності існують у військових званнях і особливо в термінології з організації: «міністр оборони» в США називається *Secretary of Defense*, а у Великій Британії – *Defence Minister*. Ціла низка термінів вживається тільки в США (наприклад, *Chief of Staff* «начальник штабу (виду Збройних сил)») або тільки у Великій Британії (наприклад, *commandos* «десантно-диверсійні частини «командос»).

2.1.2. Терміни на позначення матеріально-технічного забезпечення військ. Матеріальна база військової сфери, війни, матеріальні і технічні засоби для забезпечення різних видів та родів військ потребують виділення окремих лексем-термінів, які б їх позначали. З огляду на це ми окремою тематичною групою виділяємо терміни на позначення матеріально-технічного забезпечення військ. У цю групу терміносистеми відносимо лексеми на позначення озброєння, вогневі засоби для ураження живої сили і військової техніки противника, зброю і її складові частини: *MIG jet fighter* «реактивний винищувач МІГ»; прилади й пристосування, комплексні технічні засоби, пристрої: *missile shield* «ракетний щит»; боєприпаси і їх складові: *weapons small arms (SA)* «стрілецька зброя»; *individual weapon* «особиста зброя»; *assault rifle* «штурмова гвинтівка»; *submachine gun (SMG)* «автомат»; *machine pistol* «автомат», «пістолет-кулемет»; *firearm* «вогнепальна зброя»; «зброя, боєприпаси, техніка»; лексеми, що визначають об'єкти військового значення: *Air Cavalry Squadron* «розвідувальний аеромобільний батальйон»; обмундирування, спорядження військових і знаки відмінності: *helmet* «шолом»; лексеми, що позначають предмети військового спорядження: *warhead* «боєголовка»; лексеми, що

позначають матеріальну підтримку військовослужбовців: *field kitchen* «польова кухня», *helicopter* «вертоліт».

У текстах військової тематики лексеми виділеної тематичної групи представлені досить широко. Наприклад: *Ukraine could get a powerful new gunboat.* – Україна може отримати новий потужний **патрульний катер**; *The Mark VI with its 10-person crew packs four .50-caliber machine guns and two 25- millimeter cannons.* – **Mark VI з екіпажем в 10 чоловік має чотири кулемети калібру 50 і дві 25-міліметрові гармати**; *After the Russian annexation of Crimea, Ukraine was left with just one large warship—the 404-foot-long frigate Hetman Sahaydachniy—plus a few dozen smaller boats.* – Після російської анексії Криму в Україні залишився один єдиний великий військовий **корабель 125-метровий фрегат «Гетьман Сагайдачний» - плюс пара десятків невеликих катерів** (UGAG 2019).

Сучасний розвиток англійської військової термінології пов'язаний не тільки з технічним прогресом, але і зі зміною політичної ситуації та ціннісною орієнтацією як суспільства в цілому, так і окремих груп, які використовують військові терміни для політичної маніпуляції. За словами Т. Мюрея, новітні технології і лінгвістична економія стають одним із факторів, які активно впливають на розвиток спеціальної військової термінології. Через появу нових технологій швидко створюються нові терміни, замість того, щоб позичати стару термінологію [Murray 1986, с. 121]. Неологізми з'являються «щоб досягти лінгвістичної економії, тобто скоротити складні назви предметів або дій до одного слова або фрази» [Murray 1986, с. 122.]. Наприклад, ми можемо спостерігати переваги вживання терміна *backseater* замість «офіцер, який займається радіолокаційним перехопленням», або *huffer cart* замість «невелика машина, що задуває повітря в двигун винищувача для того, щоб він завівся».

2.1.3 Терміни на позначення військових і бойових дій, способів і прийомів ведення бою. Потреба номінування реалій, що означають військові та бойові дії, способи і прийоми ведення бою, обумовлена появу великої кількості відповідних військових термінів. Нами виділені такі лексеми в окрему тематичну групу – терміни на позначення військових і бойових дій, способів і прийомів ведення бою. Дана група представлена такими лексемами: *friendly fire* «обстріл з боку своїх військ», *dogfight* «повітряний бій»; *assertive disarmament* «наполегливе роззброєння»; *assets* «активи, засоби», *weapons* «озброєння»; *clean bombing* «чисте бомбометання», *bombing with pinpoint accuracy* «бомбометання з високою точністю»; *coercive potential* «потенціал примусу», *military power* «військова міць»; *soften up, soften* «пом'якшувати», *bomb in preparation for a ground engagement* «застосовувати артилерійський вогонь в якість підготовки до наземної операції»; *techno-war* «техновійна» – *war fought with advanced technology* «військові дії із застосуванням сучасних технологій»; *technomilitary* «техновоєнний», *pertaining to the military use of advanced technology* «з використанням сучасних технологій у військових цілях»; *bomb that scatters clusters of cratering bombs over a wide area to destroy air base runaways*, «бомбардування з розкиданням касетних бетонобійних бомб з метою знищення злітно-посадкових смуг аеродромів», *runaway denial device* «засіб заборони використання (противником) аеродромів» та ін.

Продемонструємо вживання термінів даної тематичної групи у тексті: *Russian and Ukrainian troops exchanged fire and Russian Su-25 **attack** planes and Ka-52 attack helicopter flew overhead. A Russian coast guard vessel rammed the Ukrainian tug. Russian troops then boarded all three Ukrainian boats and captured 24 sailors. – Російські та українські судна **обстріляли** один одного, і над ними пролетіли російські штурмовики Су-25 і вертоліт Ка-52. Російське судно берегової охорони **протаранило** український буксир. Потім російські війська висадилися на всіх трьох українських судах і захопили в цілому 24 моряка; The B-1B's **electronic jamming equipment, infrared countermeasures,***

radar location and warning systems complement its low-radar cross-section and form an integrated defense system for the aircraft. – Електронне обладнання перешкод B-1B, інфрачервоні протидії, радіолокаційне розташування та системи попередження доповнюють його поперечний переріз із низьким рівнем радіолокації та утворюють інтегровану систему захисту літака (UGAG 2019).

Тематичну групу англійських термінів на позначення військових і бойових дій, способів і прийомів ведення бою в останній час активно поповнюють нові терміни, пов'язані зі зміною деяких принципів положень (доктрин) в тактиці і оперативному мистецтві (*area defense* «оборона району; позиційна оборона»; *forward edge of the battle area* «передній край району оборони»; *nuclear safety line* «рубіж ядерної безпеки»; *spoiling attack* «попереджуючий удар; контратака з виходом за передній край»; *nuclear environment* «умови застосування ядерної зброї, ядерна обстановка»). Сучасна англійська військова термінологія охоплює область розробки нових видів зброї (*intercontinental ballistic missile* «міжконтинентальна балістична ракета»; *rocket-assisted projectile* «активно-реактивний снаряд»; радіоелектронних та інших технічних засобів (*Beam rider guidance* «наведення за променем»; *laser range finder* «лазерний далекомір»; *ambush detection device* «засіб виявлення засідок»); сфери реорганізації з'єднань і підрозділів різних військ і органів вищого управління (*logistics operations center* «центр управління тилом»); область нових досягнень в тактиці і оперативному мистецтві (*Electronic countermeasures* «електронна протидія»).

У текстах військової тематики терміни даної групи є часто використовуваними, про що свідчать наступні приклади: *Reynolds was ordered to conduct a spoiling attack south of the turnpike and encountered Longstreet's men, causing him to call off his demonstration. – Генералу Рейнольдсу було наказано почати відволікаючий наступ на південь від Уоррентонської дороги, але він натрапив на частини Лонгстріта і припинив свою демонстрацію; These include security and inventory regulations, radiation-*

detection device installation, and yearly leakage tests and on-site inspections. – До них відносяться заходи щодо забезпечення збереження та обліку матеріалів, **установка пристроїв виявлення радіоактивного випромінювання**, а також щорічні перевірки на витік радіації і інспекції на місцях (BNC 2020).

Особливо багато нових слів відзначається в термінології, що відбиває поняття так званої «війни незвичайними засобами і способами» (*unconventional warfare*). Значне місце займають терміни, пов'язані з різними питаннями американської військової стратегії (*balance of terror* «рівновага сил залякування»; *massive retaliation* «масований удар у відповідь, масований контрудар»; *brush fire war* «місцева війна, локальна війна; бойові дії місцевого значення»; *quick-response strategy* «стратегія гнучкого реагування»). А ***brush fire war is considered any battle or conflict that is not part of an official war.*** – **Локальна війна вважається будь-яким боєм або конфліктом, який не є частиною офіційної війни** (Howard 2003).

Багато нових військових термінів аналізованої тематичної групи виникло в зв'язку з американською агресією у В'єтнамі (*enclave* «береговий плацдарм; опорний пункт»; *strategic hamlet* «стратегічне село (укріплений населений пункт)»; *jungle canopy platform* «посадочний майданчик для вертольотів на кронах дерев в джунглях»).

У тексті знаходимо вживання термінів цієї групи: ***The strategic hamlet program was, in short, an attempt to translate the newly articulated theory of counter-insurgency into operational reality.*** – **Коротше кажучи, стратегічна програма «хутір» була спробою перевести щойно сформульовану теорію протидії повстанським діям у реальність** (Howard 2003).

Необхідно зазначити, що існують досить істотні відмінності в англійській військовій термінолексичі, що вживається в США та Великій Британії. Це пояснюється перш за все деякими специфічними особливостями організації, озброєння, тактики збройних сил цих країн, а також певними

відмінностями між англійським і американським варіантами сучасної англійської мови.

Незважаючи на роботу, яка останнім часом проводиться в рамках НАТО щодо уніфікації англійської військово-морської та військово-повітряної термінології (особливо в області тактики і оперативного мистецтва), розбіжності в термінології все ще мають місце. Наприклад, поняття «з'єднання» або «об'єднання» в США виражаються за допомогою терміна *large unit*, а у Великій Британії – *formation*. Один і той самий термін може мати в США та у Великій Британії різні значення. Наприклад, *general staff* в США має значення «загальна частина штабу», а в британській армії – «оперативно-розвідувальна частина штабу».

Також є деякі відмінності в орфографії і вимові англійських термінів на позначення військових і бойових дій, способів і прийомів ведення бою [Мусурманова 2018, с. 63]. В англійську військову лексику входить також значна кількість військових термінів, специфічних для збройних сил Канади, Австралії та інших країн.

2.1.4 Терміни на позначення наказів. Тематична група термінів на позначення символів, нагород, наказів є однією з найменш чисельних. Вона представлена лексемами, які вживаються для номінування військової документації: *the Intermediate Range* «договір про ліквідацію»; нагород, пам'яток, символіки: *green beret* «зелений берет»; приказні і командні слова: *By the right!* «Право-руч!» терміни військової науки і стройового навчання: *military maneuvers* «військові навчання». У дану групу слід віднести також військово-топографічні терміни – терміни, які використовуються у вивченні місцевості, орієнтуванні, наказів, здійснення вимірювань на місцевості, наприклад, *topographic map* «топографічна карта», *cartography* «картографія», *land survey* «наземна зйомка», *aerophotography* «аерофотозйомка».

У текстах знаходимо такі терміни означеної групи: *Their purpose was to train troops and gain knowledge of **military maneuvers** and operations on the nuclear battlefield.* – Метою навчань було тренування військ і набуття практичного досвіду проведення **військових навчань** в умовах застосування ядерної зброї; *The local authorities have so far been unable to explain where the Ex **Green Beret** got the weapons he used to kill a deputy sheriff And wound 6 others.* – Місцева влада не може пояснити, як і де колишній **Зелений Берет** дістав зброю, якою нібито вбив одного помічника шерифа і спробував вбити ще шістьох (USFUF 2019).

Найбільш чисельними у вжитку лексем означеної тематичної групи термінів є лексичні одиниці, які номінують різні накази, розпорядження, директиви та інші, які видаються командуванням збройних сил американської, британської, канадської та інших армій: *plan* «план», «задум», «порядок», «система», «організовувати», «планувати»; *staff paper* «штабний документ»; *operation order (OPORD)* «бойовий наказ», *movement order (mvmt O)* «наказ на пересування/передислокацію, перевезення»; *fragmentary order (FRAGO)* «частковий бойовий наказ», «бойове розпорядження» *warning order (WO)* «попереднє розпорядження»; *administrative order (ADMINO)* «наказ по тилу»; *service support order (SSORD)* наказ по забезпеченню бойових дій *general order (GO)* «наказ по стройовій частині»; *specific order (SO)* «спеціальний наказ», «особливе розпорядження»; *court-martial order* «постанова військового суду»; *bulletin (bul)* «бюлетень (документ з відомостями постійного характеру)», «зведення»; *circular* «директива», «директивна вказівка», «циркуляр (документ з відомостями тимчасового характеру)», *combat order* «бойовий наказ/розпорядження», «бойовий порядок»; *directive* «директива», «розпорядження»; *memorandum* «службова записка», «звіт», «розпорядження»; *annex* «додаток»; *order* «наказ», «розпорядження», «порядок», «орден», «наказувати»; *estimate* «оцінка», «визначати», «оцінювати»; *commander's estimate* «оцінка обстановки командиром»; *operations estimate* «аналіз бойових дій», «оперативна оцінка

обстановки»; *staff estimate* «штабна оцінка»; *personnel estimate* «оцінка особового складу»; *intelligence estimate* «оцінка розвідувальної інформації», «розвідувальні зведення»; *logistics estimate* «оцінка можливостей тилу»; *signal estimate* «оцінка зв'язку»; *civil-military operations estimate* «оцінка обстановки з урахуванням дії цивільних та військових органів»; *special staff estimate* «оцінка спеціальної частини штабу» та ін.

Продемонструємо вживання цієї групи термінів у текстів: *The staff prepares and issues plans and orders to carry out the commander's decisions, coordinating all necessary details.* – *Штаб готує та видає плани та розпорядження щодо виконання рішень командира, узгоджуючи всі необхідні деталі* [Лісовський 2009, с.263].

Таким чином, у цьому розділі були висвітлені найбільш вживані військово-морські та військово-повітряні терміносистеми на позначення різних понять, а також приклади вживання цих лексем в збройних силах Сполучених Штатів, Великої Британії, Канади та інших англомовних країн.

2.2 Аналіз англійських військово-морських та військово-повітряних термінів за складом компонентів та способи їх перекладу

Термін, як і будь-яка інша лексична частина мови, має свої різновиди і види. На нашу думку, класифікувати англійські військово-морські та військово-повітряні терміни слід за компонентним складом. Зазвичай науковці виділяють два основних типи термінів:

- терміни-слова (непохідні, похідні, складні, аббревіатури), також відомі в науковій літературі як одноелементні або однокомпонентні;
- терміни-словосполучення (термінологічні словосполучення), які також іменуються багатоелементними або багатоконпонентними [Дуброва 2015, с. 8].

Що стосується першого типу, то, як випливає з назви, це завжди одне слово – просте або складне. Говорячи про одноелементні терміни, варто мати на увазі, що їх, як правило, класифікують відповідно до морфемної структури слова і ділять на:

- 1) непохідні (*sound* «звук», *target* «мішень», *model* «модель» та ін.);
- 2) похідні (*supply* «постачання», *disposition* «диспозиція» та ін.);
- 3) складні (*radiospectroscopy* «радіоспектроскопія», *time-piece* – «годинник», «хронометр» та ін.);
- 4) абрєвіатури (*AARTY* – Army artillery «польова артилерія»; *ACE* – ammunition, casualties, and equipment report «звіт про результати бойових дій (витрата і залишок боєприпасів, кількість убитих і поранених, наявність необхідного спорядження») та ін.).

Однак серед англійських військово-морських та військово-повітряних термінів особливо багато багатоелементних або поліскладових термінологічних одиниць. «Термінологічні словосполучення являють собою семантичні цілісні поєднання двох або більшого числа слів, пов'язаних за допомогою прийменника або безприйменниковим способом. Вони можуть бути стійкими і вільними поєднаннями» [Бушев 2009, с. 123].

Багатоелементні терміни, як правило, поділяються на:

- а) «словосполучення, в яких смисловий зв'язок між компонентами виражений шляхом примикання (*Ranger History*)» [Дуброва 2015, с. 9];
- б) «словосполучення, компоненти яких оформлені граматично за допомогою прийменника або наявності закінчень (*system of axes* «система координат», *system of conductors* «система провідників (шинопровід)» [Дуброва 2015, с. 9].

Значна частина військово-морської та військово-повітряної термінології представлена багатокомпонентними термінами – композитами, що ускладнює і без того важкий процес перекладу цих термінів. Багатокомпонентні терміни не вдається знайти в спеціалізованих словниках і довідниках, що пояснюється їх громіздкістю, а також практично

необмеженою можливістю композитоутворення і сполучуваності компонентів. Для того, щоб перекласти багатоконпонентний військовий термін (*stand-off all-weather in-flight terrain surveillance synthetic aperture radar; highflying remotely-piloted vehicles; high resolution near real time strip map*), перекладачеві важливо розмежувати компоненти складного слова, знайти відповідність, що найбільше підходить для кожного компонента з урахуванням області вживання і контексту, а після цього грамотно передати значення терміна за допомогою засобів рідної мови.

За словами Л. Л. Нелюбина, на сьогодні більше 70% англійських військових термінів є багатоконпонентними, тобто представлені словосполученнями [Нелюбин 1989, с. 45]: *stand-off weapon* «зброя, яка застосовується поза зоною дії ППО»; *Dense ECM environment* «умови сильної радіоелектронної протидії».

Один з наведених термінів має місце у такому реченні: *The guide provides relevant information regarding the classification and the recognition of man-portable air defence systems, historical background on incidents, threat, availability, international anti-proliferation policies, targeting factors, vulnerability assessments, mitigation strategies and the threat from stand-off weapons.* – У цьому посібнику міститься така корисна інформація, як класифікація і розпізнавання ПЗРК, інциденти з минулого, ступінь загрози, зустрічальність, міжнародна політика боротьби з поширенням, що впливають на вибір вражати об'єкти чинники, стратегії пом'якшення небезпеки і загроза з боку зброї дальньої дії [Лісовський 2009, с.8]. У наведеному прикладі перекладач вдається до такої трансформації як лексична заміна.

При перекладі англійських термінів часто доводиться міняти компоненти атрибутивної групи. Послідовність компонентів при цьому може бути різною. Якщо брати, наприклад, словосполучення з трьох слів, ми можемо навести такі послідовності перекладу компонентів: «3-1-2» (*coast guard helicopter* – вертоліт берегової охорони); «3-2-1» (*data processing system*

– система обробки даних); «1-3-2» (*distant enemy targets* – віддалені цілі противника). Для адекватного перекладу термінів з великим числом компонентів необхідно виділити головне слово, залежні слова або словосполучення і визначити логічні та смислові зв'язки між компонентами. Наприклад: 2-4-3-1: *General support aviation battalion* – батальйон основної повітряної підтримки.

Певні складнощі у перекладачів виникають при передачі термінів-абревіатур. Найбільш поширеними прийомами перекладу скорочень та абревіатур є калькування (переклад повної форми) і модуляція.

У деяких випадках, перекладач стикається з особливими труднощами в ході процесу перекладу абревіатур. Дані складності можуть бути пов'язані з тим, що значення абревіатур не завжди збігаються зі значеннями словосполучень в повній формі.

Наприклад, термін *Military Police*, який позначає військову поліцію, є назвою певної організації, але скорочений варіант даного словосполучення позначає члена цієї організації – *an MP*, що позначає військового поліцейського. Термін *radio detection and ranging* являє собою дію, а саме виявлення та визначення відстаней за допомогою радіосигналів, але його скорочений варіант *radar*, є приладом, за допомогою якого здійснюється ця дія [Нелюбин 2003, с. 123].

В ході здійснення перекладу абревіатур, перекладач найчастіше вдається до використання словників, проте жоден словник не спроможний надати значення всіх абревіатур, які можуть зустрічатися в військових текстах. Саме тому військовому перекладачеві слід знати основні прийоми перекладу абревіатур.

Перш за все, слід повністю вивчити представлений матеріал і спробувати з'ясувати значення абревіатури з контексту. Часто, її перше вживання в тексті супроводжується розшифровкою. Якщо в ході аналізу контексту не було виявлено значення абревіатури, то слід провести повний аналіз її структури і розшифрувати компоненти, що входять до її складу. Для

передачі значень абревіатур на українську мову слід використовувати такі методи:

а) метод транслітерації. Наприклад, скорочення *SEATO* (SouthEast Asia Treaty Organization), що перекладається, як *Організація країн Південно-Східної Азії*, в українській мові використовується як *СЕАТО*;

б) метод транскрибування. Наприклад, скорочення *SAGE* (Semiautomatic ground environment), що в перекладі означає: *наземна напіваавтоматизована система управління засобами ППО*, вживається в українській мові як *Сейдж*;

в) метод звукобуквенного транскрибування. Наприклад, абревіатура *CIC* (Counterintelligence Corps), *контррозвідальна служба*, вживається в українській мові як *Сі Ай Сі*;

г) метод перекладу повної форми. Наприклад, абревіатура *ALFCE* (Allied Land Forces, Central Europe) перекладається як *об'єднані сухопутні війська НАТО на центральньо-європейському театрі*;

д) метод перекладу і транскрибування. Наприклад, абревіатура *CAGE* (Canada Automatic Ground Environment) перекладається на українську мову як *канадська напіваавтоматична система управління ППО «Кейдж»*.

е) метод перекладу повної форми і створення українського скорочення. Наприклад, абревіатура *СІА* (Central Intelligence Agency) перекладається на українську мову як *центральне розвідальне управління*, але частіше використовується скорочення *ЦРУ*.

м) метод калькування продемонструємо таким прикладом: *AA* (avenue (s) of approach) – шляхи підходу; *AATF* (air assault task force) – десантно-штурмова тактична група.

Дещо рідше, але все ж для відтворення англомовних абревіатур в англо-українському перекладі вдаються до інших способів: лексико-граматичні заміни (експлікація, модуляція): *AAR* (*after-action review*) – розбір результатів виконання завдання; лексична заміна (модуляція): *AARTY* (*Army artillery*) – польова артилерія; лексична заміна (конкретизація): *ABF* (*attack by*

fire) – обстрілювати; лексико-граматична заміна (експлікація): *ACE (ammunition, casualties, and equipment report)* – звіт про результати бойових дій (витрата і залишок боєприпасів, кількість убитих і поранених, наявність необхідного спорядження).

Таким чином, найбільш поширеними прийомами перекладу простих і складних (багатокомпонентних) термінів є лексико-семантичні заміни (модуляція, генералізація, конкретизація), калькування і описовий переклад. Використання описового перекладу обумовлено не тільки різною лексико-синтаксичною сполучуваністю одиниць мови, а й відмінностями військової структури країн, де ці терміни вживаються, і, як наслідок, відсутністю тих чи інших понять в мові перекладу.

2.3 Відтворення англійської військово-морської та військово-повітряної термінології в українському перекладі

Усі військові тексти відрізняються від будь-яких інших насиченістю спеціальною військовою лексикою, широким використанням військової і науково-технічної термінології, наявністю певної кількості перемінно-стійких і стійких словосполучень, характерних тільки для військової сфери спілкування, великою кількістю військової номенклатури і спеціальних скорочень та умовних позначень, що використовуються тільки у військовому дискурсі, а з точки зору синтаксису – широким використанням еліптичних (особливо у військовій документації) і клішованих конструкцій, бідністю дієслівних форм, стислою формою висловлювання, використанням всередині одного речення численних паралельних конструкцій, виражених інфінітивними і прислівниковими зворотами. Все це пов'язане з певним функціональним навантаженням, що характеризує військову сферу спілкування: стислість, чіткість і конкретність формулювань, точність і

ясність викладу, стрункність побудови, чітке обмеження однієї думки від іншої, легкість сприйняття переданої інформації.

Основні принципи, способи, прийоми та методи перекладу взагалі і спеціального перекладу зокрема характерні і для перекладу військово-морської та військово-повітряної термінології. Однак в силу іншої комунікативно-функціональної спрямованості цей вид перекладу володіє специфічними рисами, пов'язаними з особливостями стилю, лексики і граматики мови англійських військових текстів.

У військових текстах можна виділити особливу групу термінологічних стійких поєднань. До них відносяться: змінно-стійкі поєднання, які у військових текстах в силу вимоги точності і ясності, що виключає можливість різного тлумачення переданої інформації, стають стійкими. Наприклад: фразу *to lift fire* слід перекладати «переносити вогонь у глибину», *to shift fire* – «переносити вогонь по фронту», *to hold a position* утримувати позицію, *to hold the enemy* «сковувати противника». Наприклад: *Establish a frequency shift firing pattern and return fire.* – *Встановити частотний зсув імпульсів зброї і відкрити вогонь у відповідь* [Лісовський 2009, с.54].

При перекладі військово-морської та військово-повітряної термінології з англійської на українську мову необхідно брати до уваги, що разом з однозначними термінами, які мають чіткі семантичні межі, в англійській мові функціонують і багатозначні терміни, наприклад, термін *security* означає забезпеченість; забезпечення, бойове забезпечення, охорона; безпека, засекреченість; контррозвідка; термін *armor* – броня; бронетанкові війська; танки; терміни *unit* і *command* мають до десяти і більше значень. Отже, багатозначність навіть однокомпонентних термінів ускладнює їх правильне розуміння і переклад, адекватність якого повністю залежить від контексту і ситуації.

Здійснюючи переклад англійської військово-морської та військово-повітряної термінології, слід брати до уваги, що військовим текстам притаманні такі відмінні риси, як: широке використання умовних позначень,

скорочень, спеціальної термінології, яка відноситься як до військової справи, так і до різних областей техніки, використовуваної в армії; а також чітка манера викладу матеріалу при відсутності емоційно забарвлених елементів. Тому до військового перекладача пред'являються високі вимоги, що включають не тільки вільне володіння рідною та іноземною мовами і вміння точно передати матеріал перекладу, а й бездоганне знання військової лексики, військової справи і організації армії відповідних країн. Наприклад, *1st Sergeant* слід перекладати старшина, а не «перший сержант», але *1st Lieutenant* – перший лейтенант.

Слід зазначити, що військові терміни, як правило, представлені нейтральними по емоційному забарвленню лексичними одиницями. Проте, слід привести цю класифікацію за стилістичною характеристикою, оскільки емоційно-забарвлені лексичні одиниці військової сфери позначають ті ж поняття, що і нейтральні лексичні одиниці. Під емоційним забарвленням мається на увазі пов'язане зі значенням слова емоційне ставлення до поняття, названого даним словом/ словами.

Однією з найважливіших лінгвокультурологічних характеристик будь-якої термінології, в тому числі і військової, є її системна обумовленість, певна залежність термінів один від одного. Такого роду системність не характерна для української військової термінології, проте для всіх видів термінології характерна ієрархічна системність, тобто наявність видових і родових понять, взаємозв'язок між поняттями, що відносяться до тієї чи іншої галузі знання.

У наступному прикладі при перекладі терміну *The Navy* (Військово-морський флот) використано абревіатуру **ВМФ**: “*The Navy is exercising a contested cross-Atlantic convoy operation for the first time since the end of the Cold War, using a carrier strike group to pave the way for sealift ships with a cruiser escort to bring the Army ground equipment for the Defender-20 exercise,*” *USNI News reported.* – *Вперше після закінчення холодної війни ВМФ проводить операцію по супроводу конвою через Атлантику,*

використовуючи ударну авіаносну групу для охорони вантажних кораблів під ескортом крейсера, які доставляють обладнання сухопутних сил для навчань "Захисник-20" (*Defender-2020*)), - повідомили в Інституті Військово - Морська сил США (USNBS 2019).

Нерідко перекладач вдається до описового перекладу того чи іншого терміну. Описовий переклад – це спосіб перекладу, що використовується у випадках, коли немає іншої можливості передачі мовної одиниці через відсутність або розбіжності еквівалентів і аналогів в мові перекладу. Суть описового перекладу полягає в передачі значення англійського слова через пояснення. Описове значення англійського терміна можна продемонструвати наступним прикладом із тексту: *But NATO isn't the only one preparing for undersea warfare, as the spike in **Russian aerial patrols indicate**. – Але як показує сплеск повітряної активності російських патрулів, НАТО - не єдина, хто готується до підводного війни; **Russian submarines are deploying farther, in greater numbers, than at any time since the end of the Cold War.** - Російські підводні човни з'являються все частіше і все далі, ніж за весь час після закінчення холодної війни. – Але як показує **сплеск повітряної активності російських патрулів, НАТО - не єдина, хто готується до підводної війни; Російські підводні човни з'являються все частіше і все далі, ніж за весь час після закінчення холодної війни** (PPNATO 2019).*

Термін *undersea surgehas* в англо-українському перекладі передано за допомогою словосполучення «сплеск активності». Даний спосіб перекладу слід кваліфікувати як лексична заміна: *The **undersea surgehas** prompted NATO to initiate a surge of its own, launching large numbers of maritime patrol planes to find, track and practice sinking the Russian boats. – Сплеск їхньої активності змуси НАТО вжити заходів у відповідь: альянс відрядив безліч патрульних літаків виявляти і відстежувати російські підводні човни і тренуватися їх топити* (BNC 2019).

Лексичну заміну можна продемонструвати у наступному випадку: *"These Russian aircraft operate relatively routinely over the seas north of*

Norway,” Maj. Brynjar Stordal, a **spokesperson** for the Norwegian armed forces, told *The Barents Observer*. “It is not common that they fly as far south as they did this week.” – «Над морським простором на північ від Норвегії ці російські літаки з'являються відносно регулярно, - заявив виданню «Баренц обсервер» (*The Barents Observer*) **представник** норвезьких збройних сил майор Брюнъяр Стурдал (*Brynjar Stordal*). - Але так далеко на південь, як на цьому тижні, вони залітають нечасто» (NABK 2019).

Англійський термін *spokesperson* в українському перекладі замінюють лексемою *представитель*, що є, на наш погляд, доречним, оскільки прямий відповідник «оратор», «доповідач» в даному контексті вживати не можна.

При перекладі англійських термінів вдаються до підбору прямих відповідників. Наприклад, при передачі англійських військових термінів *submarine*, *fleet*, *convoy* в українському перекладі добирають лексеми-прямі відповідники «підводний човен», «флот», «конвой»: *Russian submarines also have extended their patrols across the Atlantic to the U.S. East Coast. In response, the U.S. fleet in March 2020 is doing something it hasn't done in decades. Practicing to protect convoys.* – Російські **підводні човни** також розширили свою зону патрулювання в Атлантиці до східного узбережжя США. У відповідь флот США в березні 2020 року робить те, чого не робив кілька десятиліть - відпрацьовує захист **конвоїв** (UGAG 2019).

Часто військові терміни виконують прагматичну функцію, спричинену необхідністю передавати точну, чітку інформацію, образність та відображення культурних особливостей. У наступному реченні перекладач вдається до описового перекладу: *Two US defense officials told CNN that there was an «unsafe» close encounter between a US Navy P-3 Orion aircraft and a Chinese surveillance aircraft.* – Два співробітника Міністерства оборони США розповіли CNN, що між американським військовим літаком P-3 Orion і китайським розвідувальним літаком сталося «небезпечно» **близьке зіткнення** (BNC 2020). Прямий переклад даного терміну-словосполучення звучав би «небезпечна близька зустріч»,

але вжиття «небезпечно» близьке зіткнення» передає небезпечне протистояння між бойовими одиницями.

Розглянемо приклади використання такого способу перекладу як конкретизація. Він використовується не так часто в порівнянні з модуляцією.

Thomas oversees America's elite Special Operations troops, including Navy SEALs and Army Green Berets, which have played a large role in carrying out the nation's conflicts since 9/11. – Американський генерал Томас Реймонд керував елітними військами спеціального призначення, включаючи військово-морські сили і **десантно-диверсійні війська США**, які зіграли велику роль у вирішенні національних конфліктів з 9 вересня 2001 року (NABK 2007).

В даному випадку увага звернена на розмежування військ спеціального призначення, тобто в Америці існує спеціальні морські і наземні війська, які беруть участь в конфліктах за межами країни. Термін *Army Green Berets* перекладається як **десантно-диверсійні війська**, щоб підкреслити різницю між різними службами.

Експлікація є способом перекладу, при якому лексична одиниця іноземної мови змінюється словосполученням, яке називає значення вихідної одиниці. Експлікацію можна продемонструвати таким прикладом: *The Russian planes flew over the Barents Sea north of the Kola Peninsula before turning south into the so-called **Greenland-Iceland-United Kingdom Gap**, a maritime chokepoint in the North Atlantic.* – Російські літаки пролетіли над Баренцовим морем на північ від Кольського півострова, а потім повернули на південь до так званого Фареро-ісландського рубежу, «**пляшкового горлечка**» в Північній Атлантиці (MVS 2019).

Перекладач на позначення вузького місця на морському участку *maritime chokepoint*» вживає словосполучення *пляшкове горлечко*, що для україномовного читача є виправданим і зрозумілим.

Граматична заміна являє собою спосіб перетворення граматичної одиниці оригіналу в граматичну одиницю мови перекладу, що володіє іншим граматичним значенням. Розглянемо наступний приклад використання такої

перекладацької трансформації для відтворення військових термінів як граматична заміна: *frequency-shift keying* – частотні маніпуляції: *Frequency-shift keying is highly noise-proof, as jams impair mainly the amplitude rather than the frequency of the signal.* – **Частотні маніпуляції** є досить перешкодостійким видом маніпуляцій, оскільки перешкоди спотворюють в основному амплітуду, а не частоту сигналу (BNC 2019).

При аналізі англо-українського перекладу військової термінології зустрічаємо також використання прийому конкретизації, тобто заміну слова або словосполучення іншомовного слова з більш широким предметно-логічним значенням словом і словосполученням мови перекладу з більш вузьким значенням. В цій трансформації одиниця перекладу та створено відповідно відповідність мають логічний зв'язок: одиниця мови оригіналу виражає родові поняття, а одиниця мови перекладу – видові поняття, що входить в неї. Продемонструємо прийом конкретизації наступним па прикладом: *“Breaking through the **GIUK gap** in a potential conflict would be important for the Russian navy when establishing the ‘bastion defense’ concept, protecting the ballistic missile submarines patrolling in the Barents Sea and Arctic Ocean,” The Barents Observer explained.* - «Прорив **Фареро-Ісландського кордону** в потенційний конфлікт виявиться вкрай важливим для російського військово-морського флоту і захисту підводних човнів з балістичними ракетами, які патрулюють Баренцове море і Північний Льодовитий океан», - повідомило видання «Баренц обсервер» (NABK 2007).

Проаналізуємо інший приклад: *Russian occupation forces carried out massive attacks across the contact line using all available weapons, including (artillery, mortars and tanks) – all prohibited by the Minsk agreements - and **small arms**, "the ministry said.* – Згідно із заявою Міністерства, російські окупаційні війська проводять обстріли по всій лінії зіткнення сторін, використовуючи всю доступну зброю, в тому числі (артилерію, міномети і танки), а також **малокаліберну стрілецьку зброю**. Все це заборонено відповідно до Мінських домовленостей (NBC 2019).

У цьому прикладі термін *small arms* перекладається як *малокаліберна стрілецька зброя* – більш вузьким терміном, щоб показати, як порушуються домовленості та зробити акцент на зброї. В даному випадку це необхідно для посилення ефекту, що дії російської сторони описуються з негативного боку.

У порівнянні з конкретизацією прийом генералізація використовується частіше, це пояснюється більш широким використанням термінів, які позначають вузькі поняття військової сфери. Наприклад, *The Gray Eagle Unmanned Aerial System is capable of staying in the air for 24 hours and is equipped with Hellfire missiles, according to a profile on the US Army website.* – Згідно з даними сайту армії США **безпілотні літальні системи, оснащені ракетами з лазерної системи, здатні залишатися в повітрі протягом 24 годин** (BNC 2020).

У цьому реченні назва військової техніки *Gray Eagle Unmanned Aerial System* є незвичною і незнайомою для більшості людей, тому її слід перекласти як *безпілотні літальні системи*. Така назва більш зрозуміла для людей без спеціальної військової освіти, і вони зможуть оцінити нові військові технології, які перебувають на озброєнні американської армії.

Досить часто застосовується прийом компенсації, який дозволяє адаптувати текст з військовою термінологією під читача і реалізувати завдання автора. Наприклад, *According to the Minsk Package of Measures of February 12, 2015, such weapons should long since have been withdrawn from the contact line.* – Згідно «Комплексу заходів з виконання Мінських угод» від 12 лютого 2015 року, такий тип зброї повинен бути давно виведений з озброєння **протиборчих сил**.

У наведеному прикладі термін *contact line*, який означає лінію дотику, перекладається як *протиборчі сили*. У цьому випадку компенсується сенс всього висловлювання і показується значення протиборства між сторонами. Також реалізується ідея автора, показати порушення угод між сторонами і яким чином здійснюється військовий напад.

Продемонструємо використання такої перекладацької трансформації як розгорнутий переклад наступним прикладом: *Mobility and dispersion are the factors to influence modern nuclear combat.* – *Мобільність і зосередженість є тими факторами, які надають вплив на ведення сучасного бою із застосуванням ядерної зброї* (USFUF 2019). Для того, щоб для непідготовленого читача текст був більш зрозумілим перекладач *modern nuclear combat* перекладає за допомогою більш розлогого українського відповідника «сучасний бій із застосуванням ядерної зброї».

Важливою особливістю військової термінології є високий ступінь метафоричності. Істотна роль метафори в структуруванні і функціонуванні військових термінів зумовлена низкою чинників, серед яких можна виділити наступний: тексти про військові конфлікти і бойові дії, як правило, виконують функцію впливу, тобто емфатична функція, відповідно до якої і здійснюється вибір певних термінів. Як приклад існування метафор в англійській військовій термінології можна привести наступні терміни:

– *bloodbath* (a massacre, the killing of large numbers of people) – масове вбивство, а дослівно «кривава баня»;

– *buddy-buddy system* (a philosophy where comrades look after each other's welfare and protect each other in battle) – система взаємовідносин військовослужбовців на полі бою, що передбачає взаємовиручку і підтримку, дослівно «система приятель-приятель»;

– *chopper* (a helicopter) – вертоліт, дослівно «пристосування для рубки, різання»;

– *dogfight* (a battle between aircraft) – повітряний бій, дослівно «собача бійка»;

Для багатьох термінів, які не мають еквівалентів, використовується транслітерація (*hysteresis* – гістерес, *klystron* – клістрон). Можливе калькування (*single-needle instrument* – однострілочний апарат; *superpower system* – надпотужна система). Складно перекладати терміни, які в формі колись мали елемент образності: *fire-and-forget missile* – ракета автономного

наведення; *sea-skimming missile* – ракета, що низько летить над рівнем моря. Свої складності притаманні літерним термінам, аббревіатурам, акронімам, складним термінам [Модестов 2004, с. 67].

Певні труднощі викликає переклад військових термінів, в складі яких присутні власні назви – назв видів озброєння та ін.. Для прикладу наведемо наступні терміни: *Wild Weasel, Eagle, Falcon, Sentry, Warthog, Midgetman Minuteman, Raven, Avenger, Tornado, Peacekeeper Stinger, Thunderbolt, Patriot*. Відзначимо, що багато подібних термінів не вимагають перекладу, а транслітеруються при перекладі з англійської на українську мову. В англійських військових текстах присутній пласт метафоричних найменувань – назви сильних і хижих птахів, греко-римських богів, метафоричне найменування з метою камуфляжу під безобідність (*Desert Shield, Just Cause, Midgetman*). Продемонструємо переклад військових термінів. До складу яких входять власні назви, прикладами із тексту: *The confrontation began when the Ukrainian navy tugboat Yana Kapu and the Gyurza-M-class gunboats Berdyansk and Nikopol set sail from Odessa, Ukraine's main port on the Black Sea. – Протистояння почалося, коли буксир ВМС України «Яна Капу» і патрульні катери класу «Гюрза» «Бердянськ» і «Нікополь» вийшли з Одеси, головного українського порту на Чорному морі (USNBS 2019)*. Тут перекладач вдається до транслітерації.

Одним з найбільш «популярних» способів перекладу військової термінології є метод лексико-семантичної заміни (а саме, конкретизація, генералізація і модуляція). Цей спосіб означає переклад лексичних одиниць оригіналу шляхом застосування при перекладі одиниць іноземної мови, зміст яких не ідентичний зі значеннями вихідних одиниць, але при цьому цілком можливо, що його можна вивести з них через використання конкретного типу логічних перетворень термінів. Саме із застосуванням такої перекладацької трансформації як лексико-семантична заміна були переведені 30 % виявлених нами термінів.

Якщо заглибитися в середину даної групи, то з'ясуємо, що найбільш популярним з трьох шляхів (конкретизація, генералізація і модуляція) є саме модуляція. Модуляцією називається заміна слова або словосполучення мови оригіналу одиницею мови перекладу, значення якої логічно виводиться зі змісту (значення) вихідної одиниці. Іншими словами, модуляція називається смисловим розвитком – заміна лексеми іноземної мови одиницею первинної мови, значення якої логічно трансформується зі вихідної одиниці. Наприклад: *target reference point* – орієнтир; *calling the shot* – оцінка пострілу; *pickup zone* – зона евакуації.

Про те, що одним з найбільш частотних способів перекладу військової термінології є модуляція, про що свідчать наступні приклади: *The butt stock of the weapon is placed in the pocket of the shoulder.* – **Потилічник прикладу впирається в плече** [Лісовський 2009, с.38]; *The driver has a singlepiece hatch that opens to the left, and is provided with three daylight periscopes, the center one of which is replaceable by an **image intensification device** for night driving.* – **У механіка-водія є цілісний люк, що відкривається вліво, і оснащений трьома денними перископами, центральний з них може бути замінений на оптичний прилад з посиленням зображення для нічного водіння** [Балабін 2008, с.45].

Основні способи перекладу англійських військово-морських та військово-повітряних термінів представлені у додатку 1.

ВИСНОВКИ

У військовому тексті основоположну роль відіграють військові терміни, що зазнають безперервних змін, пов'язаних з припиненням вживання певних слів, зміною їх значення і появою нових термінів. Причиною даних процесів є зміна структури збройних сил, поява нових методів ведення війни і зразків озброєння та військової техніки. Крім того, військово-технічні матеріали та військові документи відрізняються широким вживанням скорочень, умовних знаків та індексних позначень, необхідних для позначення зразків озброєння і військової техніки.

Таким чином, терміни у військовому перекладі так само, як і в будь-якому спеціальному перекладі, є головним мовним засобом передачі дійсності. Військові терміни, відповідно, є засобом вираження військових реалій.

Основу військової терміносистеми англійської мови складають односкладні і багатокomпонентні номінативні одиниці, представлені переважно субстантивними сполуками, що перебувають у визначальному зв'язку.

Військова термінологія володіє сукупністю загальних властивостей, що не залежать від будь-якої конкретної мови, а характеризують військову підмову в цілому. Основні реалії збройних сил всіх держав в цілому схожі, військова термінологія, як і будь-яка спеціальна термінологія, у великій мірі уніфікована. Проте в збройних силах будь-якої країни є свої національні особливості, відображені у відповідній термінології. Особливу важливість подібні реалії та поняття набувають у разі, коли визначити їх термінологічні відповідності в різних мовах практично неможливо.

За тематичним критерієм, терміни, які наявні в ужитку англійської військово-морської та військово-повітряної сфери, ми згрупували в чотири основні групи: терміни на позначення людських ресурсів та їх формування;

терміни на позначення матеріально-технічного забезпечення військ; терміни на позначення військових і бойових дій, способів і прийомів ведення бою; терміни на позначення наказів.

За своїм змістом англомова військова термінологія досить диференційована. Вона включає як однокомпонентні терміни, що мають чіткі семантичні межі, так і багатокомпонентні терміни. Багатозначність навіть однокомпонентних термінів ускладнює їх адекватне розуміння, і робить переклад повністю залежним від контексту і ситуації.

За компонентним складом нами виділено такі основні типи військово-морських та військово-повітряних термінів: одноелементні або однокомпонентні – терміни-слова (непохідні, похідні, складні, аббревіатури); терміни-словосполучення (термінологічні словосполучення), які ще називають багатоеlementними або багатокомпонентними. Одноелементні терміни ми класифікуємо відповідно до морфемної структури слова на: непохідні; похідні; складні; аббревіатури.

Для відтворення військово-морських та військово-повітряних термінів в англо-українському перекладі використовують такі прийоми перекладу: 1) граматичні заміни; 2) лексико-семантичні заміни; 3) транскрибування і транслітерація; 4) описовий переклад; 5) дослівний переклад або калькування.

Описового перекладу обумовлюється не тільки відмінною від англійської лексико-синтаксичної сполучуваністю одиниць російської мови, але і менш розвиненою військовою промисловістю і армійською системою в цілому, що змушує фахівців або запозичувати відсутні в українській мові поняття, або експлікувати значення вихідної одиниці, часом вдаючись до досить розгорнутих і «великовагових» конструкцій.

Іншомовні терміни, як правило, мають відповідні еквіваленти в мові перекладу, тому такі прийоми, як синонімічні заміни, описовий переклад, використовуються лише в тих випадках, коли в мові перекладу відповідний термін відсутній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахренова Н. А. Интернет-дискурс как глобальное межкультурное явление и его языковое оформление: автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19. Москва, 2009. 36 с.
2. Баган Ж., Е. Н. Таранова Словообразовательные и структурные особенности терминов в русском и немецком языках. *Научные ведомости. Серия Гуманитарные науки.* Москва, 2011. №12(107). С. 73–87.
3. Байло Ю. В. Особливості поняття «військовий термін» (семантичний аспект). *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Філологічні науки.* Ніжин, 2013. Кн. 3. С. 62-65.
4. Балабін В. В., Лісовський В. М., Чернишов О. О. Основи військового перекладу : (англ. мова) : підручник / за ред. В. В. Балабіна. Київ. : Логос, 2008. 587 с.
5. Балабін В. В. Теоретико-концептуальні основи військового перекладу. *Філологічні трактати.* Київ, 2018. Т. 10 , № 1. С. 7-18.
6. Балабін В. В., Лісовський В. М., Чернишов О. О. Основи військового перекладу (англійська мова) : підручник. Київ : Логос, 2008. 587 с.
7. Барак С. М. Терминологическая лексика. Её место в словарном составе языка (на материале современной английской терминологии железнодорожного транспорта) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. 10.02.55. Ленинград, 1955. 15 с.
8. Бархударов, Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. : - Москва : Международные отношения, 1975. 240 с.
9. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С.В. Термінологія та переклад : навч. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2010. 232 с.

10. Бушев А. Б. Лингводидактика перевода военного термина. *Армия и общество*. 2009. № 3 (19). С. 123-126.
11. Виноградова В. А. Термин в научном дискурсе. *Вестник Нижегородского университета им Н. И. Лобачевского*. 2014. № 2. С. 368–372.
12. Волік Л.А., Чернюк Н. І. Специфіка військової лексики в англійській мові. Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій. Суми, 2011. Ч.1. С. 7-8.
13. Гарбовский Н. К. Сопоставительная стилистика профессиональной речи. – Москва : Наука, 1988. 141 с.
14. Гринев-Гриневиц С. В., Сорокина Э. А., Скопюк Т. Г. Основы антропологистики. К лексическим основаниям эволюции мышления человека : учеб. Пособие. Москва : Компания Спутник, 2005. 114 с.
15. Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение. Москва : Академия, 2008. 387 с.
16. Гуржій О., Пилявець Р. Сучасна воєнно-історична та воєнна термінологія: проблемні питання. *Сторінки воєнної історії України : Зб. наук. статей*. Київ, 2009. №12. С. 19-24.
17. Дейнека В. М. Синтаксичний спосіб творення термінів в українській митній термінології. *Вісник Донецького національного університету, Гуманітарні науки*. Донецьк, 2012. №1-2. С. 170-178.
18. Денисова С. П. Лексична синтагматика: основні поняття та терміни. *Мова. Людина. Світ*. Київ, 2006. С. 87-96.
19. Дуброва Ю. Ю. Структурно-содержательная специфика многокомпонентных терминов (на материале военных документов): автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 2015. 22 с.
20. Зайцева, М. О. Особливості перекладу термінів у текстах на військову тематику. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку*

мов: *Збірник наукових праць, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова*. Київ, 2013. №10. С. 96-102.

21. Захарова Л. М., Довга Д. В. Особливості багатокomпонентних термінів англійської мови. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/fr/node/1234> (дата звернення: 24.09.2020).

22. Костин А.В., О классификации терминов (определений). Москва : Глоссарий МФО, 2008. 233 с.

23. Лейчик В. М. Особенности функционирования терминов в тексте. *Филологические науки*. Москва, 2010. № 3. С. 80-87.

24. Лейчик В. М. Терминоведение : предмет, методы, структура. Москва : КомКнига, 2006. 256 с.

25. Литвинко О. А. Словотвірні характеристики багатокomпонентних термінів англійської термінологічної підсистеми машинобудування. *Філологічні трактати*. Суми : Сумський державний університет, 2010. №1. С. 57-64.

26. Лісовський В.М. Основи військового перекладу : (Англ.мова): підручник. Київ : ВІКНУ, 2009. 950 с.

27. Макурина И.Ю. Военный текст: стратегии обучения переводу. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/voennyu-tekst-strategiiobucheniya-perevodu> (дата звернення: 24.09.2020)

28. Маматкулова Б. Р. Концепт «огня» и процесс его изучения в истории. *Наука и образование сегодня*. 2017. № 5 (16). С. 39.

29. Марчук Ю. Н. Основы терминографии: метод : пособие. Москва : ЦИИ МГУ, 1992. 76 с.

30. Меркель С. Э. Семантико - дистрибутивная верификация терминологического знака (на материале документов немецкого гражданско-процессуального права) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Волгоград, 2001. 57 с.

31. Мусурманова Ш. К. Основы военной терминологии английского языка. *Достижение науки и образования*. Москва, 2018. Т. 2, № 7. С. 62-63.
32. Нелюбин Л. Л. Перевод боевых документов. Москва : «Воениздат», 1989. 270 с.
33. Никитин М. В. Знак. Значение. Язык : учебное пособие. Санкт-Петербург : Изд- во РГПУ им. А. И. Герцена, 2001. 226 с.
34. Никитина С. Е. Семантический анализ языка науки: на материале лингвистики. Москва : Либроком, 2010. 146 с.
35. Ніколаєнко А. Г. Лексикологія англійської мови – теорія і практика. Вінниця : Нова Книга, 2007. 528 с.
36. Остапенко О. І. Про терміни та їх вплив на розуміння військових адміністративних правопорушень. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. Львів, 2015. № 824. С. 84-91.
37. Реформаторский А. А. Введение в языковедение : учебник, Москва : Аспект Пресс, 2015. 526 с.
38. Розова С.С. Классификационная проблема в современной науке. Новосибирск, 1986. 161 с.
39. Рябова Е. А. Теоретические аспекты изучения терминов. *Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Лингвистика*. Москва, 2009. № 2. С. 86-91.
40. Сандалова Н. В. Вариологические аспекты юридических терминов в русском и английском языках (по терминографическим источникам) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Екатеринбург, 2010. 281 с.
41. Слепович В. С. Курс перевода / В. С. Слепович. – М. : Тетрасистем, 2001. – 272 с.
42. Соловьева А. Е Терминология военной вертолетной авиации как объект лингвистического исследования (на примере английского, русского и турецкого языков). URL: <https://www.gramota.net/materials/2/2018/4-1/40.html> (дата звернення: 15.08.2020).

43. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология: Вопросы теории. Москва : Либроком, 2012. 248 с.
44. Сусименко Е. В., Рождественская С. В. Проблемные аспекты в определении научного термина и его свойств. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов : Грамота, 2012. №1 (12). С. 135–138.
45. Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2018. № 4(82). Ч. 1. С. 172-176.
46. Херина А. А. Проблема определения семантического поля. *Вестник науки и образования*. 2015. № 5. С. 91-93.
47. Шевчук В. Н. Военно-терминологическая система в статистике и динамике : автореферат диссертации ... доктора филологических наук : 10.02.04. В. Н. Шевчук. Москва, 1985. 45 с.
48. Шкута О. Г. Відтворення військової термінології українською мовою (на матеріалі сучасних публіцистичних текстів). *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія*. Київ, 2017. № 34. С. 273-277.
49. American Language Course Module. Navy Small Arms and Machineguns. New York, 1988. 960 p.
50. Biber D. *Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use*. Cambridge University Press, 1998. 300 p.
51. Brown H. Douglas. *Principles of language learning and teaching*. San-Francisco State University, 2000. 400 p.
52. Fox G. The Case for Examples/ *Looking Up: An Account of the Cobuild Project*. J. M. Sinclair (Ed.). London : HarperCollins, 1987. P. 137-149.
53. Howard P. A Language of War. *The Times*. 21.03.2003. URL: <http://www.timesonline.co.uk> (дата звернення: 15.08.2020).
54. Hunston S. *Corpora in Applied Linguistics*. Cambridge University Press, 2002. 241 p.
55. Katz G.G., Fodor J.A. The structure of a semantic theory/ *Language*. 1963. Vol. 3, № 2. P. 170 – 210.

56. Murray T. The Language of Naval Fighter Pilots. *American Speech*. 1986. Vol. 61. No. 2. P. 121-129.
57. Adamsky Dima The culture of military innovation : the impact of cultural factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the US and Israel. Stanford : Stanford University Press, 2010. 240.
58. Arsenteva Elena Phraseology in Multilingual Society. Cambridge : Scholar Publishing, 2014. 380 p.
59. Arquilla, John, David F. Ronfeldt. *Swarming and the Future of Conflict*. Santa Monica, CA: RAND, 2000.
URL: http://www.rand.org/pubs/documented_briefings/DB311.html
60. Ayto J. *A Century of New Words*. Oxford : Oxford University Press, 2007. 250 p.
61. Blank, Andreas *Words and Concepts in Time* 2001.
URL: <http://www.metaphorik.de/01/Blank.pdf>
62. Carston R. *Linguistic Meaning, Communicated Meaning and Cognitive Pragmatics. Mind and Language*. Oxford : Blackwells, 2002. V . 17. P. 1–2 .
63. CCDCOE. *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare*. New York : Cambridge, University Press, 2013. 125 p.
64. Choucri N. *Cyberpolitics in International Relations*. Cambridge : MA: MIT Press, 2012. 148 p.
65. Clarke R. A., Knake R. *Cyber War: The Next Threat to National Security and What to Do About It*. New York : HarperCollins, 2012. 210 p.
66. Cordesman A. The “Instant Lessons” of the Iraq War : Executive Summary. Center for Strategic and International Studies. 2003. p. 98.
67. Cordesman A. Understanding the New “Effect-Based” Air War in Iraq. Center for Strategic and International Studies. 2003. p. 125.
68. Cowie A. P. *Phraseology: Theory, Analysis and Applications*. Oxford : University Press. 2001. 258 p.

69. Culpeper J. Impoliteness : Using Language to Cause Offense. *Studies in Interactional Sociolinguistics*. 2011. 288 p.
70. Dijk T. A. van. *Discourse and Context : A Sociocognitive Approach*. New York : Cambridge University Press, 2008. 267 p.
71. Deep Alex Hybrid War: Old Concept, New Techniques. URL: <https://smallwarsjournal.com/index.php/jrnl/art/hybrid-war-old-concept-new-techniques>.
72. Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms. Joint Publication 1-02. US Department of Defense. 2009. 780 p.
73. DoD Dictionary of Military and Associated Terms. URL: http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp1_02.pdf.
74. Dr. Daniel Goure Expanding the Use of Prime Contractors for Soldier Clothing and Equipment. URL: <http://lexingtoninstitute.org/library>.
75. Frank G. Hoffman *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Arlington. VA : Potomac Institute for Policy Studies. 2007. 28 p.
76. Fernando Ch. *Idioms and Idiomacity*. Oxford : Oxford University Press. 1996. 265 p.
77. Fraser B. *Idioms within a Transformational Grammar*. *Foundation of Language*. 1970. P. 22-24.
78. Hans Halberstadt *Battle Rattle: the stuff a soldier carries*. China : Zenith Imprint. 2006. 131 p.
79. Hughes G. *Words, War and Terror*. Cambridge : English Today. 2008. Vol. 24. № 1. P. 13–17.
80. James Bovard *Terrorism and Tyranny: Trampling Freedom, Justice, and Peace to Rid the World of Evi* St. Martin's Press, 2015. 448 p.
81. James P. Farwell & Rafal Rohozinski *Stuxnet and the Future of Cyber War*, in *Survival. Global Politics and Strategy*, vol. 53, no. 1, February–March 2011. P. 25–28.

82. Junio T. I. How Probable is Cyber War? Bringing IR Theory Back In to the Cyber Conflict Debate. *Journal of Strategic Studies*. UK, 2013, vol. 36, no.3. P. 35–37.

83. Longman Dictionary of Contemporary English. Edinburgh : Gate, Harlow Essex, 2001. 1668 p.

84. Kramer M. *The War on Error: Israel, Islam, and the Middle East*. New Brunswick, NJ and London : Transaction Publishers. 2016. 311 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

85. Англо-русский словарь по противоракетной и противокосмической обороне. Около 25 000 терминов. Москва : Воениздат 1989. 592 с.

86. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. 2-е изд. Москва, 2004. 571 с.

87. Большой энциклопедический словарь. Языкознание / под ред. В. Н. Ярцева. Москва : Большая Российская энциклопедия, 1998. 682 с.

88. Модестов В. С. Краткий словарь трудностей английского языка. От контекста к контексту. Москва : Русский язык : Медиа, 2004. 640 с.

89. Словник основних термінів та скорочень, які використовуються в НАТО. Київ : «МП Леся», 2004. 288 с.

90. Коломієць Л. В., Паламарчук О. Л., Стрельчук Г. П. Українсько-англійський словник лінгвістичної термінології. Київ, 2013. 455 с.

91. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/> (дата звернення: 03.06.2020).

92. Longman Dictionary of Contemporary English. 6th edition. Pearson, 2013. 678 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

93. PPNATO (Putin is pushing; NATO jets are scrambling to intercept Russian patrol planes). 2019. URL: <https://nationalinterest.org/blog/buzz/putin-pushing-nato-jets-are-scrambling-intercept-russian-patrol-planes-129357> (дата звернення: 13.04.2020).

94. BNC (British National Corpus). URL: <https://corpus.byu.edu/bnc> (дата звернення: 14.03.2020).

95. NABK (NATO Armament Ballistic Kernel) Based Next Generation Ballistic Table Toolkit, 23rd International Symposium on Ballistics, Tarragona, Spain 16-20 April 2007. 9 с.

96. RBO (Remarks by President Barack Obama in Prague as delivered) – 2009 URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-officer/remarks-president-barack-obama-prague-delivered> (дата звернення 02.07.2020).

97. USNBS (The US Navy is back in the Black Sea, sending a message to Moscow). 2019. URL: <https://www.navytimes.com/news/your-navy/2019/01/07/the-us-navy-is-back-in-the-black-sea-sending-a-message-to-moscow> (дата звернення 03.05.2020).

98. MVS (Meets 21st-century version of the Stoner 63). 2019. URL: <https://www.militarytimes.com/off-duty/gearscout/irons/2019/02/28/meet-russias-21st-century-version-of-the-stoner-63> (дата звернення 03.05.2020).

99. UGAG (Ukraine's Getting an American Gunboat) How Long Would It Last Against Russia. 2019 URL: <https://nationalinterest.org/blog/buzz/ukraine-s-getting-american-gunboat-how-long-would-it-last-against-russia-130862> (дата звернення 03.05.2020).

100. USFUF (US forces have much to learn from Ukraine's fight with Russia). 2019. URL: <https://www.militarytimes.com/news/your-military/2019/07/17/us-forces-have-much-to-learn-from-ukraines-fight-with-russia-says-state-department-official> (дата звернення 04.05.2020).

ДОДАТОК А

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ
ТА ВІЙСЬКОВО-ПОВІТРЯНИХ ТЕРМІНІВ

Термін / термінологічне поєднання	Переклад на українську мову	Прийом перекладу	Приклади вживання в тексті та їх переклад
army artillery regiment	полк польової артилерії	лексико-семантична заміна (конкретизація)	During the Nomonhan Incident in summer 1939, he commanded the First Battery, 1st Heavy Field Artillery Regiment of the Kwantung Army . – Під час інциденту Номонхан влітку 1939 року він командував Першою батареєю 1-го важкого польового артилерійського полку Квантунської армії.
battlefield	поле бою	калькування	New doctrines seem to favour the development of mini-nukes for actual battlefield use. – Зазвичай нові доктрини тяжіють до розробки ядерних міні-зарядів з метою реального застосування на полі бою .
zeroing	пристрілювання (приведення зброї до нормального бою)	лексико-семантична заміна (модуляція)	The estimate also includes provision for reimbursement of the equipment provided for 30 patrol dogs (\$28,800), as well as ammunition requirements for operational use and zeroing in and testing of heavy contingent-owned weapons (352,748). – Кошторис витрат також включає асигнування на відшкодування витрат за надане майно, включаючи 30 службових собак (28800 дол. США), а також боеприпаси, що витрачаються в оперативних цілях і при пристрілюванні і випробуваннях важкої зброї, що належить контингентам (352748 дол. США).
servomechanism; dipole	сервомеханізм; диполь (різновид антени)	транскрипція	The output voltage from the filter is used to activate a position control servomechanism . –

			Вихідна напруга фільтра використовується для активації сервомеханізму позиційного регулювання
Radioactive fallout; auto-ranging telescope.	зараження радіоактивними продуктами ядерного вибуху; оптичний приціл з режимом автоматичного визначення діяльностей експлікація	описовий переклад	In a ground-based nuclear explosion, a large amount of soil is dispersed and drawn into the cloud by air currents, mixing with the radioactive fallout of a nuclear explosion. – При наземному ядерному вибуху велика кількість ґрунту диспергується і втягується повітряними течіями у хмару, змішуючись з радіоактивними продуктами ядерного вибуху .
frequency-shift keying; iron sights	маніпуляція зі зсувом частоти; механічні прицільні пристосування	модуляція	These new models use a modified gas system designed to reduce barrel vibration, and new iron sights . – У нових моделях стрілецької зброї використовується вдосконалена автоматика за схемою відводу порохових газів з каналу ствола, а також механічні прицільні пристосування нового типу.
spot report	термінове донесення про поточну обстановку	експлікація (описовий переклад)	Mission to Georgia: spot report. – Місія в Грузії: термінове донесення про поточну обстановку.
chief master sergeant	головний майстер-сержант	транслітерація + переклад	The official term is " Chief Master Sergeant " or "Chief". Офіційне найменування посади - « головний майстер-сержант ВПС » або «Головний»